

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра економічної теорії

Магістерська робота

освітній ступінь - магістр

на тему: **«МОДЕЛІ ОЦІНКИ СТАНУ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,
Спеціальності
051 Економіка

Кузьмич Анна Андріївна

Керівник Іванова Н.Ю.,
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент Шевченко О.О.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУТНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ	
1.1 Поняття та класифікація банкрутства підприємства	6
1.2 Основні етапи розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств	14
1.3 Аналіз останніх наукових розробок у напрямку банкрутства підприємств	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ОЦІНКИ СТАНУ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ	
2.1. Методичні підходи до оцінки стану банкрутства підприємств	27
2.2. Аналіз моделей оцінки стану банкрутства підприємств	34
2.3 Оцінювання ймовірності банкрутства підприємств	41
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	47
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ У ОЦІНЦІ СТАНУ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ	
3.1 Світовий досвід з оцінки стану банкрутства підприємств	48
3.2 Проблеми банкрутства підприємств в Україні	54
3.3 Шляхи та методи подолання банкрутства підприємств	61
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	69
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах конкуренції, глобалізації та інтеграції сучасне підприємство має бути конкурентоздатним, фінансово стійким та вміти змінювати власну організаційну структуру. Однак, далеко не всі підприємства відповідають цим вимогам. Різка зміна умов господарювання викликана різними проявами кризових явищ на рівні підприємства і економіки країни в цілому, що викликало нове поняття - неспроможність. Неспроможністю є такий стан підприємства при якому підприємство не може розраховуватися по своїх зобов'язаннях і може призвести до його банкрутства. Умови для динамічного розвитку бізнесу часто загрожують негативними тенденціями на рівні окремих груп господарюючих суб'єктів, що використовують для досягнення своїх цілей не маючи потенційних можливостей для забезпечення відповідностей загального рівня ефективності за видом діяльності.

Подолання кризових ситуацій, у які потрапляють підприємства у ринковій економіці за допомогою нових форм господарювання, дозволяють вирішити проблеми, що пов'язані із забезпеченістю економічної стабільності розвитку і функціонування.

Сьогодні інститут банкрутства продовжує формуватися адекватно щодо змін ринкових умов та знаходиться лише на початкових етапах свого еволюційного розвитку.

Значну потребу в аналізі та оцінці ймовірності настання банкрутства та діагностики кризового стану потребує широке коло спеціалістів від керівників підприємства до банкірів, що здійснюють кредитування господарюючих суб'єктів з ціллю зниження кредитного ризику. Не залишаються осторонь і інвестори, яким необхідна інформація для прийняття рішення про участь у процесі інвестування підприємства.

Крім того рівень банкрутства підприємства є одним із найбільш розповсюджених індикаторів реального стану економіки будь-якої держави. Сучасна економічна наука розробила загальні підходи і критерії оцінки ймовірності

банкрутства підприємства. Однак, у сучасній літературі спостерігається достатньо широке різноманіття думок і підходів щодо реалізації процедур банкрутства підприємств і оцінки мір його попередження.

У той же час достатньо широко відомо, що хворобу легше попередити, ніж усунути. З цих позицій важливим настає вивчення досвіду успішно функціонуючих підприємств щодо профілактики неспроможності і банкрутства.

Таким чином, розгляд загальних теоретичних і ряду практичних моментів банкрутства визначаючих сутність, проблеми і міри попередження підприємств, безпосередньо є актуальним.

Однак при великій кількості теоретичної і практичної значущості робіт вони не у повній мірі відображають швидкі зміни сучасних тенденцій і змін банкрутства підприємств за останні роки. До того ж у деяких випадках сучасна теорія не завжди встигає надати зважені поради практикам. Саме це викликало зацікавленість у подальшому дослідженні.

Об'єктом дослідження виступає процес банкрутства підприємств у сучасних умовах.

Предметом дослідження є сучасні методи оцінки та діагностики банкрутства підприємства, основні шляхи подолання банкрутства підприємств.

Мета магістерської роботи полягає у дослідженні моделей оцінки банкрутства підприємств. Для виконання поставленої мети сформульовані наступні **завдання**:

- визначити поняття та класифікацію банкрутства підприємства;
- розглянути основні етапи розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств;
- проаналізувати останні наукові розробки у напрямку банкрутства підприємств;
- дослідити методичні підходи до оцінки стану банкрутства підприємств;
- проаналізувати моделі оцінки стану банкрутства підприємств;
- дослідити світовий досвід з оцінки стану банкрутства підприємств;
- визначити проблеми банкрутства підприємств в Україні;
- намітити шляхи та методи подолання банкрутства підприємств;

При написанні роботи використовувалися методи системного підходу, методи статистичного, економічного і фінансового аналізу, кількісний і структурний аналіз, експертний аналіз і сучасні методи ймовірнісного моделювання і прогнозування фінансового стану.

Наукова новизна полягає в систематизації методичних підходів щодо оцінки стану банкрутства підприємств та моделей оцінки стану банкрутства з точки зору можливості їх застосування для українських підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані при складанні теоретичних узагальнень у сфері банкрутства та оцінці законодавства про банкрутство підприємств судовими органами.

Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, список джерел включає 65 найменувань літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУТНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Поняття та класифікація банкрутства підприємства

Підприємство, індивідуальний підприємець або фізична особа, які зазнають збитків при здійсненні економічної діяльності, повідомляють про банкрутство. Під цим поняттям мають на увазі документально підтверджену неспроможність суб'єкта оплачувати свої боргові зобов'язання і здійснювати фінансування поточної діяльності.

Поняття, види і причини банкрутства - важливі категорії економічної системи. Види, як і причини банкрутства, можуть бути різними. Їх класифікують, виходячи з факторів, які викликали неспроможність, приналежності боржника до тієї чи іншої категорії, а також мотивів, які спонукали відповідальну особу оголосити про банкрутство.

Банкрутство може стосуватися окремих видів суб'єктів, але в цілому воно являє собою складний процес, в ході якого визначається їх відповідальність. Для окремих видів суб'єктів існують різні показники неспроможності, що обумовлює особливості процедури банкрутства кожного з них.

Банкрутство підприємства визначається сутністю ринкових відносин, які відповідають невизначеності досягнення кінцевих результатів та ризиком втрат. Неспроможність господарського суб'єкта може бути «фіктивною» в результаті навмисного приховування власного майна, щоб уникнути сплати боргів перед кредиторами; «необережною» через неефективну роботу, здійснення ризикованих операцій.

З методологічної точки зору важливо визначити термін "банкрутство". У літературі є різні визначення. Найбільш поширеним тлумаченням "банкрутства" є критерій неплатоспроможності компанії. Неплатоспроможність розуміється як неможливість сплатити борги. Якщо компанія не в змозі погасити свою короткострокову заборгованість, вона вважається технічно неплатоспроможною.

Визначення поняття банкрутства різними авторами подано у табл. 1.1.

Таблиця 1.1. Основні характеристики поняття «банкрутство підприємства», визначені науковцями

Джерело	Поняття «банкрутство»
1	2
Н. Лазарева [1, с. 365]	Банкрутство є унікальним правовим механізмом вирішення проблем заборгованості приватної особи шляхом визнання цієї особи неспроможною.
В. Козирєва [2, с. 65]	Банкрутство – це завжди наслідок, передумовою якого є неплатоспроможність.
Кодекс України з процедур банкрутства [3]	банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.
І. Бланк [4, с. 498]	Банкрутство – встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки висунуті до нього з боку кредиторів вимоги, а також виконати зобов'язання перед бюджетом.
Є. Волконский [5, с. 184]	Банкрутство – це встановлений господарським судом факт неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати свої грошові зобов'язання не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.

1	2
О. Коваленко, К. Склярєнко [6, с. 67]	Банкрутство характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди.

З'ясовано, що єдиного підходу до визначення сутності банкрутства підприємства у сучасній літературі не існує. Кожен автор трактує поняття банкрутства виходячи із об'єкта свого дослідження.

Зазначені визначення сутності «банкрутства» дозволили відмітити те, що більшість авторів використовують такі поняття як неплатоспроможність та непогашення зобов'язань.

Отже, аналіз табл. 1.1. дозволив визначити, що сутність банкрутства підприємства визначається як неспроможність суб'єкта господарювання, що виражається в призупиненні його економічно-фінансовій діяльності через нездатність задовольняти вимоги кредиторів і виконувати зобов'язання перед бюджетом.

Сучасне поняття «банкрут» походить від італійського виразу “banca rotta”, що означає звичай перекидати лавку банкіра, що стояла на міській площі, у разі нездатності останнього здійснити виплати кредиторам [7, с. 228].

У практиці розвитку країн з ринковою економікою банкрутство виступає як механізм регулювання та саморегулювання економіки або, перш за все, дотримання виконання зобов'язань. Як економічне явище банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане зі зниженням ефективності його діяльності [8, с. 12].

Незважаючи на те, що таке явище, як банкрутство, виникло з давніх часів, все ж таки існує безліч його трактувань не тільки серед науковців, але й у нормативних документах. Тому доцільним є дослідження наукових праць з точки зору виявлення сутності поняття «банкрутство».

Щодо видів банкрутства, то слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість наданих вченими класифікацій, в основу яких покладені різні критерії, сьогодні не існує єдиної загальноприйнятої класифікації видів банкрутства. Проте

деякі науковці, а саме В. Доній, В. Шило, С. Ільїна, В. Барабанова, І. Криштопа, визнають такі види банкрутства, як реальне, технічне, навмисне та фіктивне.

Різниця полягає в трактуванні навмисного банкрутства. Якщо В. Доній вказує просто на наявність навмисного банкрутства, то В. Шило, С. Ільїна, В. Барабанова, І. Криштопа трактують вид навмисного банкрутств дwoяко. З одного боку, навмисне банкрутство – це навмисне приховання факту стійкої фінансової нездатності шляхом надання недостовірних даних. З іншого боку, навмисне банкрутство – це умисне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; заподіяння ними економічного збитку в інтересах інших осіб; свідомо некомпетентне управління фінансами [9].

У науковій літературі відрізняють наступні види банкрутства:

1. Реальне банкрутство, тобто повна неспроможність підприємств щодо відновлення в наступному періоді своєї фінансової стабільності і платоспроможності при реальних втратах капіталу;

2. Технічне банкрутство - це неплатоспроможність підприємства, яка викликана суттєвим простроченням дебіторської заборгованості та перевищенням цієї заборгованості над кредиторською, а сума активів істотно перевищує фінансові зобов'язання);

3. Навмисне банкрутство - неплатоспроможність підприємства за рахунок надання недостовірних даних про фінансовий стан боржника; нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб;

4. Фіктивне банкрутство (заздалегідь неправдиве об'явлення підприємством про свою неплатоспроможність мета якої є введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки в іконання своїх зобов'язань або знижки на суми кредиторської заборгованості) [10, с. 83].

На рис. 1.1. зображено класифікацію банкрутства підприємства за різними ознаками.

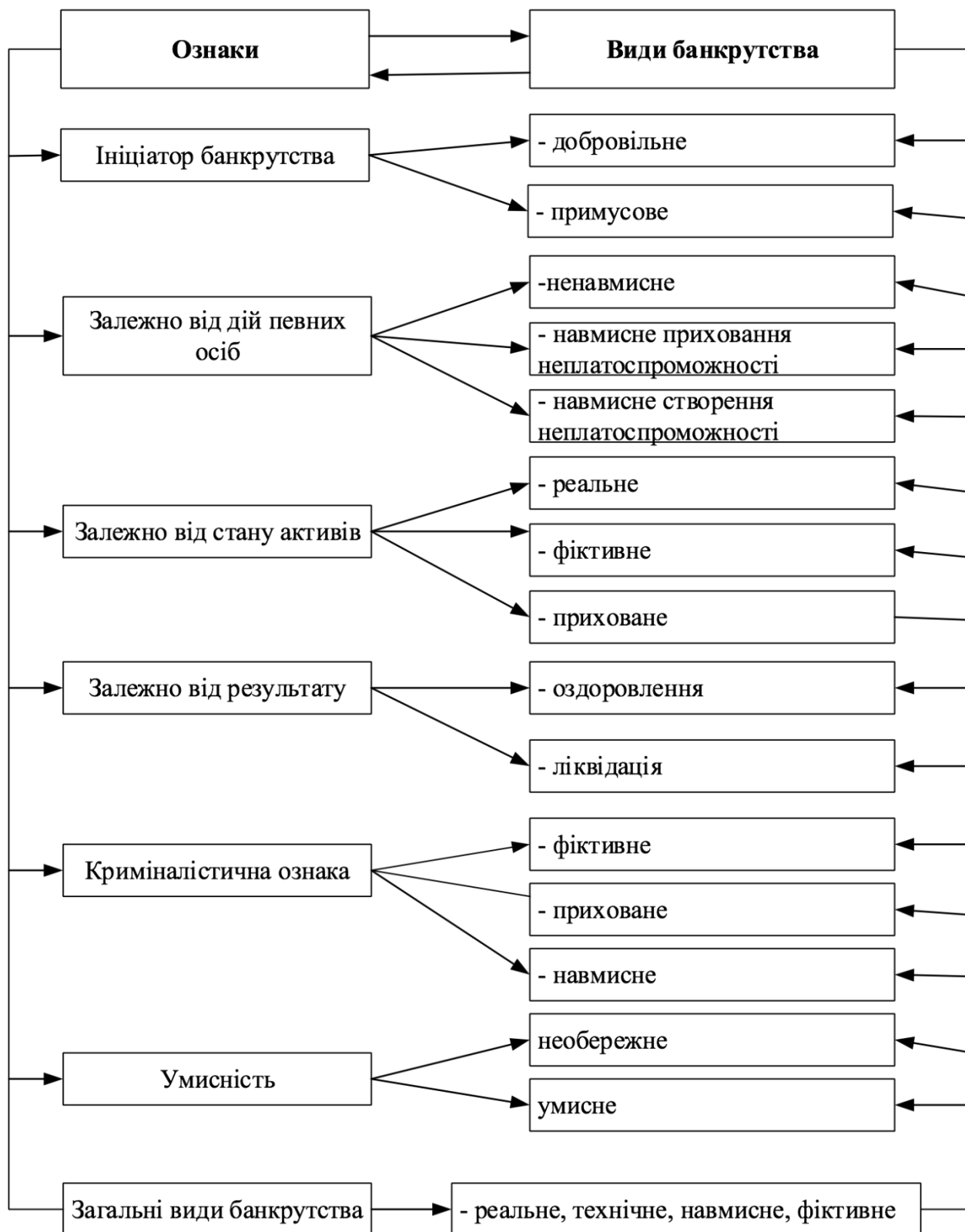

Рисунок 1.1. Класифікація видів банкрутства [10]

Спостереження на різних рівнях управління за процесом виникнення та розвитком ймовірності банкрутства має здійснюватися за відповідною процедурою, яка починається з оцінки дійсної ситуації на підприємстві, та розглядом можливого сценарію розвитку процедури банкрутства (реальне внаслідок навмисних дій, яке

може бути і фіктивним; умисне як наслідок необережних дій керівництва або як умисні дії щодо доведення до банкрутства, що схоже за намірами та результатами на навмисний вид банкрутства).

Визначити загальне поняття процедур банкрутства представляється можливим тільки при виділенні характерних ознак досліджуваних заходів. У свою чергу загальні характерні ознаки процедур банкрутства можливо виділити тільки шляхом аналізу існуючих видів даних процедур.

Банкрутство підприємства характеризується як загальна криза. Необхідністю визначення діагностики банкрутства є визначення стадії розвитку підприємства. Стадіями циклу розвитку підприємства є стадії: підйому, гальмування розвитку, кризи та поживлення (рис. 1.2.).

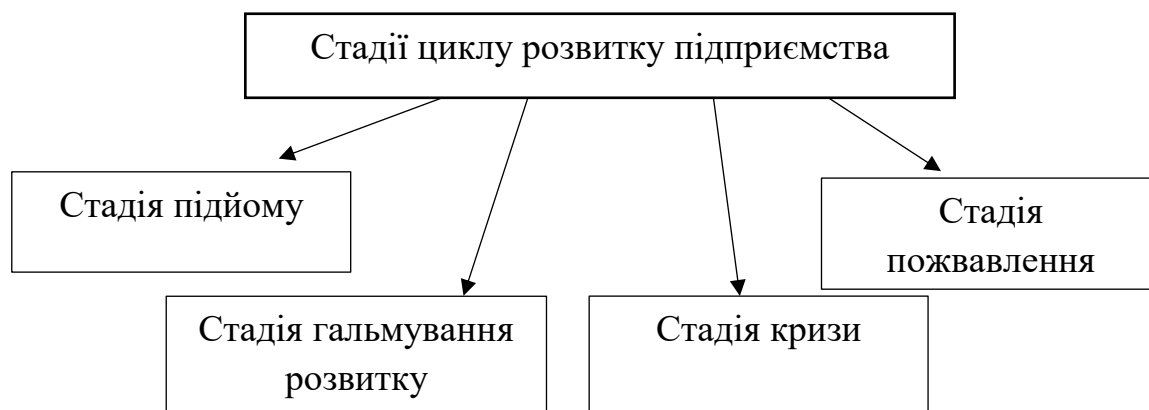

Рисунок 1.2. Стадії циклу розвитку підприємства [11]

Стадії підйому підприємства характерні зростання кількісних та покращення якісних ознак функціонування підприємства. При порушенні стану рівноваги на даній стадії відбувається сприяння переходу підприємства у новий рівноважний стан з вищими якісними параметрами або які мають короткостроковий характер.

Стадії гальмування розвитку характерна відносна стабільність кількісних і якісних показників функціонування. Зазначимо, на цій стадії у підприємства зберігається досягнутий стан рівноваги або забезпечуються незначні, відновлювальні коливання.

Стадія кризи проявляється у зниженні кількісних та погіршенні якісних ознак функціонування підприємства. Це може призвести до порушення стану рівноваги, де підприємство не зможе самостійно відновитися.

Стадія пожвавлення проявляється уповільненням падіння та поступовим зростанням показників діяльності підприємства, які розглядають як перший крок боротьби із кризовими явищами та виходом із кризового стану [12, с. 45-47].

Отже, діагностика ймовірності банкрутства підприємства визначається у співвідношення з факторами, видами та стадіями розвитку підприємства.

Починаючи з 1992 року основою законодавства у сфері банкрутства підприємств є Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Також цьому питанню присвячена глава 23 Господарського кодексу України. З 21.10.2019 року в Україні діє Кодекс України з процедур банкрутства (далі — КУЗПБ).

В Українському законодавстві є нормативні, законодавчі документи, якими регламентуються основні стадії розвитку кризових явищ на підприємстві та впровадження процедур банкрутства.

Під системою чинного законодавства про банкрутство слід розуміти сукупність джерел правового регулювання відносин платоспроможності та банкрутства, що є зовнішньою видимою формою вираження правових норм конкурсного права [13, с. 149]. Законодавчі документи, якими регламентуються в Україні процеси, пов'язані зі впровадженням процедури банкрутства на підприємстві наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2. Систематизація нормативних документів зі впровадження процедури банкрутства підприємств та організацій.

Нормативний документ	Джерело	Основний зміст
Закон України «Про банки й банківську діяльність»	Розділ I, V, VII	У Законі визначено структуру банківської системи, правові засади створення та діяльності банків, неплатоспроможність та ліквідації банків

Господарський кодекс України	Глава 23 «Визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом»	У главі містяться статті, які визначають: сутність неплатоспроможності і суб'єкту банкрутства (ст. 209); сутність кредиторів і форм їхньої організованості (ст. 210); напрями у запобіганні банкрутства суб'єктів господарювання (ст. 211); застосування процедур неплатоспроможного боржника (ст. 212); майно боржника, з якого здійснюється формування ліквідаційної маси (ст. 213); сутність і зміст державної політики у напрямі банкрутства (ст. 214); відповідальність при порушенні законів про банкрутство (ст. 215)
Цивільний кодекс України	Стаття 18	У статті передбачається ймовірність банкрутства підприємців при неспроможності у задоволенні вимог кредиторів, пов'язаних із здійсненням ними підприємницької діяльності
	Стаття 110	У статті визначається розмір недостатності активів для задоволення вимог кредиторів, що може бути підставою ліквідації підприємства та порядок визначення за Кодексом України з процедур банкрутства
Кодекс України процедур банкрутства	Книга перша	У загальній частині визначаються терміни, законодавство у регулюванні провадження справ з питань банкрутства, державні органи з питань банкрутства та арбітражні керуючі, заходи запобігання банкрутства і санація

		боржника, судові процедури застосування до боржника
	Книга друга	Описано функції арбітражного керуючого
	Книга третя	Описано особливості провадження у справі банкрутства
	Прикінцеві положення	Прикінцеві та перехідні положення

Отже, сьогодні поняттю банкрутства підприємства приділено значну увагу в науковій літературі та нормативно-правових документах.

1.2 Основні етапи розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств

Закордонні та українські вчені багато років досліджують поняття, особливості та пошук шляхів подолання банкрутства підприємства. Особливо вчені розробляють методики для прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємства.

Метою прогнозування банкрутства має бути раннє визнання того, що компанії загрожує банкрутство. Е. Альтман, у своїх дослідженнях з питань банкрутства, виявляє, що неплатоспроможність, яку розуміють як причину банкрутства є довгостроковий стан, в якому загальна заборгованість перевищує вартість усіх активів, що утримуються на підприємстві (Е. Альтман 1968 рік) [14].

У дослідженнях М. Думпоса і К. Зопунідіса (1999 рік), фінансовий збій не лише містить нездатність погасити важливі обов'язкові платежі, але також включає ситуацію негативної вартості чистих активів, що означає загальні зобов'язання

підприємства перевищувати його загальні активи з точки зору бухгалтерського обліку [15].

З іншого боку, Дж. Берріман (1992 рік) пропонує критерій рентабельності для визначення компанії, якій загрожує банкрутство. За його словами, "компанія, якій загрожує банкрутство", характеризується нижчою довгостроковою прибутковістю власного капіталу від рівня рентабельності, який можна отримати в подібних компаніях. Однак таке широке тлумачення терміну "банкрутство" здається занадто широким. Тим більше, що дослідження, проведені К. Девіс (1997 рік) щодо загиблих компаній у Великобританії та Франції, показали, що більшість невдалих компаній мали позитивні фінансові результати за період, що передував їх банкрутству [16].

Не менш широке та суперечливе тлумачення поняття банкрутств було викладене Дж. Уотсоном та Дж. Евереттом (1999 рік), які заявили, що проста зміна власників компанії – це форма провалу. У літературі термін «фінансовий збій» часто вживається як синонім терміну «банкрутство» [17].

Наступне дослідження стосується оцінки ефективності статистичних моделей прогнозування банкрутства, таких як багатоваріантний дискримінантний аналіз і логіт та пробіт моделі. Твердження стосується здатності маніпулювати порогами цих моделей з метою максимальних результатів класифікації моделей. Це заперечення висловлює М. Нвогугу (2007 рік), згідно з яким статистичні методи не дають надійних результатів через простоту ручного регулювання порогу з метою підвищення ефективності моделі. Така маніпуляція, звичайно, не підвищує ефективність моделі у загальній сукупності компаній після впровадження моделі, наприклад, у банку, а лише у вказаному тестовому зразку автора моделі [18].

Іншим недоліком традиційних моделей прогнозування є їх стаціонарність (наприклад, С. Балкаєн і Х. Ооге (2006 рік)). Моделі банкрутства зазвичай оцінюються з використанням фінансових коефіцієнтів, розрахованих на основі даних балансів та звітів про прибутки та збитки. Використання коефіцієнтів пов'язане не стільки з їх передбачуваною силою, скільки з їх доступністю та стандартизацією. Вони, як правило, дозволяють проводити добру дискримінацію

між вдалими та невдалими фірмами. Однак те, як вони розроблені, є однією з головних їх слабких сторін.

Більшість моделей розроблені на основі статичних значень фінансових коефіцієнтів за певний момент часу. Але банкрутство має безліч причин і симптомів, і модель зі змінними, що вимірюються виключно протягом одного періоду, ймовірно, не зможе втілити таку різноманітність.

Фінансова криза на підприємстві – це динамічний процес, який не залежить від єдиної ситуації фірми в даний період, а є результатом багатьох факторів, які часто перетинаються. Модель здатна охопити всю різноманітність негативних ситуацій, що є ключовим фактором її ефективності. Динамічний підхід до фінансових коефіцієнтів може допомогти запровадити додатковий елемент, який дискримінує компанії: яким загрожує банкрутство; які перебувають у поганому фінансовому стані, але з його покращенням [19].

У літературі передбачається, що моделі прогнозування ризику банкрутства працюють добре протягом чотирьох-шести років, після чого необхідно їх модифікувати та оновити (наприклад, В. Агарваль і Р. Таффлер 2007 рік) [20].

Не існує суворих правил, які б точно визначали, коли життя моделі закінчується. З цього приводу слід продемонструвати здоровий глузд. Моделі застарівають внаслідок, наприклад, змін у діловому циклі та змін економічних умов, внаслідок яких середні значення економічних та фінансових показників можуть змінюватися. Додавання динамічної точки зору до моделі може збільшити термін дії моделей.

Інше питання виникає стосовно статистичних методів. Як було сказано раніше, існують суворі припущення щодо нормального розподілу значень фінансових коефіцієнтів, що використовуються при оцінці моделей прогнозування (наприклад, багатоваріантний дискримінантний аналіз). Це припущення, як правило, не виконується через те, що лише декілька змінних, що використовуються в даному типі моделі, характеризуються таким розподілом. Однак прагнення досягти цієї мети суттєво обмежить кількість фінансових коефіцієнтів, які точно відображають

економічний стан підприємств, і, таким чином, призведе до погіршення ефективності таких моделей (наприклад, С. Балкаєн і Х. Ооге) [21].

У літературі дослідження окремих авторів підтверджують припущення теоретичних моделей, що базуються на впливі віку компанії на ризик банкрутства у вигляді перевернутої форми U. Науковці припускають, що після виходу на ринок компанія починає вчитися розпізнавати свій потенціал заробітку, конкурентоспроможність та ефективність. Компанії потрібен час для отримання цих знань та досвіду для управління кризовими ситуаціями. Дослідження вчених також показали, що другий та третій рік існування мають найвищий ризик банкрутства (52% випадків). Підтверджено, що чим старша компанія, тим більше встановлюється її ринкова позиція і внутрішній фінансовий контроль [22].

Другим фактором, що впливає на сприйнятливість компанії до ризику банкрутства, є тип галузі, в якій працює компанія. За словами директора міжнародного рейтингового агентства Standard & Poor's, тип галузі впливає на ризик погіршення фінансового становища компаній такими факторами, як:

- Інтенсивність конкуренції;
- Життєвий цикл продуктів;
- Попит;
- Зміни у споживчих уподобаннях;
- Технологічні зміни;
- Зменшення бар'єрів для вступу в галузь;
- Сприйнятливість галузі до ділового циклу.

Б. Гангуїн та Дж. Біларделло підкреслюють, що кожна галузь має різні параметри ризику. У 21 столітті, в епоху інтенсивної глобалізації, життєвий цикл продукції в деяких галузях стає значно коротшим, часто із посиленням інтенсивності конкуренції за рахунок зменшення бар'єрів для вступу в галузь. Ці автори класифікують галузі на три рівні ризику:

- Ризикові сектори - промисловість: металургія, видобуток, автомобілебудування, аерокосмічний, житловий, паперовий,

- Галузі середнього ризику - ресторани, роздрібна торгівля, медичний сектор, туризм, транспорт,
- Найменш ризикові сектори - журналістська, військова, фармацевтична промисловість та сільське господарство [23].

С. Чава та Р. Джерроу (2004 рік) у своїх дослідженнях також продемонстрували вплив типу галузі на банкрутство підприємств. Вони розділили американські акціонерні товариства на 10 видів галузей. Використовуючи моделі прогнозування банкрутства Альтмана, вони довели, що тип галузі впливає на правильність коефіцієнтів в кожній моделі [24].

Доцільно відзначити вітчизняних вчених, які дослідили питання оцінки ймовірності банкрутства, таких як К. Залигін, І. Бланк, О. Манойленко, Л. Ситник, Л. Лігоненко. Проблеми вирішення неплатоспроможності шляхом виходу з фінансової кризи, а також способи і методи її подолання на рівні підприємств вивчали О. Ткаченко, В. Шаповал, К. Котел, В. Герасимчук, та інші науковці.

Уникнення банкрутства підприємств та своєчасність виявлення загроз фінансовій безпеці можливі за допомогою постійного моніторингу фінансової діяльності підприємства. Передбачення загроз кризового стану підприємства спрямоване перш за все на систематичне дослідження фінансового стану підприємства.

Наявність іноземних методів діагностики ймовірності банкрутства підприємства пов'язана здебільшого з їх не адаптованістю до вітчизняних умов. До них можна віднести такі економетричні моделі, як двофакторна та п'ятифакторна модель оцінки ймовірності банкрутства на основі Z-рахунку Альтмана, модель Спрінгейта, модель Фулмера, модель Конана і Гольдера. Водночас існують вітчизняні методи оцінки банкрутства, а саме моделі О. Терещенка, А. Матвійчука та R-модель прогнозу ризику банкрутства [24, с. 69].

1.3 Аналіз останніх наукових розробок у напрямку банкрутства підприємств

Сьогодні у напрямку банкрутства підприємств проводяться багато наукових досліджень як закордонними, так і українськими вченими. Такі дослідження здійснюються у двох аспектах: економічному та юридичному.

У економічних дослідженнях значну увагу приділено: інструментарію запобігання банкрутства підприємств, причинам виникнення банкрутства підприємств залежно від вікової динаміки, діагностиці ймовірності банкрутства підприємств, методології прогнозування банкрутства підприємств.

Юридичні дослідження присвячені правовому регулюванню заліку взаємних однорідних вимог банкрутства та арбітражного управління в процесі банкрутства.

Так, у науковому дослідженні Дробишевої О.О. «Антикризове управління як інструмент запобігання банкрутства промислових підприємств в сучасних умовах» розроблено наукові положення та методичне забезпечення інструментарію запобігання банкрутства підприємств в умовах сьогодення.

У дослідженні автор доповнила існуючу базу показників оцінювання ймовірності банкрутства, такими показниками як «поточна динамічна платоспроможність» та «загальна динамічна платоспроможність», які формують реальну ситуацію фінансової спроможності підприємства з погашення поточних і загальних зобов'язань. При цьому автор запропонувала використовувати факторну імітаційну модель, яка дозволить використовувати комплекс показників з прийняття управлінських рішень [25, с. 7].

У дослідженні Дробишевої О.О. розроблено нову методику діагностики загрози банкрутства підприємств, що визначає складність кризової ситуації. Вона базується на розрахунку індексу зміни прибутку при використанні прикладних економіко-математичних моделей. На базі такого підходу можна визначати напрямки підвищення ефективності превентивного антикризового управління. Автором зазначає, що актуальним сьогодні є система заходів для профілактики діяльності підприємства на різних стадіях кризових явищ, що можуть призвести у подальшому до банкрутства, а саме заходи, що спрямовано на:

- 1) зміцнення стійкості внутрішнього середовища підприємства;
- 2) зміцнення стійкості зовнішнього середовища підприємства;

3) швидкість реакції та ефективного управління внутрішнього потенціалу для підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Визначено концептуальний підхід впровадження системи раннього діагностування банкрутства підприємства на базі якого, передбачено здійснення моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємства. Його визначають на основі внутрішніх індикаторів, що систематизовані по окремих блоках зі спостереженням і часовими інтервалами. Такий підхід дозволить своєчасно виявляти ознаки латентної кризи і запобігти настанню банкрутства підприємства [26, с. 10-14].

Дослідження Битківської А.В. «Облік і аудит процедур банкрутства підприємств» дозволило удосконалити із врахуванням сучасних тенденцій і класифікувати процедуру банкрутства за черговістю введення, порядку провадження справи про банкрутство, ініціаторів введення, кінцевої мети застосування, граничної тривалості здійснення, впливу на повноваження боржника, статусу і категорії боржника. За запропонованими автором класифікаційними ознаками можна забезпечити розкриття сутнісних характеристик господарських процедур, які дадуть системне уявлення щодо умов і особливостей їхнього застосування. У дослідженні виявлено відсутність належного нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку банкрута. У науковій літературі ці питання недостатньо розкриті. Тому, у дослідженні визначено відповідальних суб'єктів щодо організації обліку та його форм у відповідних процедурах. Обґрунтовано вплив процесу банкрутства для ведення обліку, що є важливим для діяльності сучасного підприємства. Встановлено проблемні моменти та напрями їхнього вирішення [26, с. 7-16].

Троц І.В. у дослідженні «Система попередження та економічні наслідки запобігання банкрутству підприємств» вперше розробила та обґрунтувала науково-методичний підхід для надання сутності ймовірності банкрутства підприємств. Основою такого підходу є концепція узгодженості із співвідношенням запропонованих критеріїв оцінки, взаємозалежності і взаємозв'язку. Сім ознак дозволяють ідентифікувати рівень ймовірності банкрутства підприємств (високий,

середній, низький) для підвищення ефективності і оперативності при прийнятті управлінського рішення з мінімізації ризиків [27, с. 14-17].

У дослідженні Кабенюк Ю.В. «Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні» розглянуто юридичні аспекти щодо справ про банкрутство. Вперше аргументовано зупинку провадження справ про банкрутство на тимчасово окупованих територіях України. Також, запропоновано створення «Єдиного реєстру боржників щодо яких призупинено провадження у справі банкрутства» з покладанням повноважень при створенні та введенні такого реєстру на державний орган з питань банкрутства [28, с. 10-12].

Минулого року в Україні набрав чинності Кодекс України з процедур банкрутства. Тому, науковці-юристи банкрутство підприємств розглядають крізь призму нового Кодексу. Так, Грабован Л. у науковій праці «Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства» розглянула те, що Кодекс направлено на вдосконалення процедур банкрутства в Україні для покращення її позицій в рейтингу Світового банку. У праці запропоновано визначити підстави для відкриття справи про банкрутство та зобов'язання ініціюючого кредитора подати докази підтвердження, що є досить вагомим зауваженням і зовсім відсутні в Кодексі [29, с. 54-55].

Напрями дослідження щодо проблематики банкрутства підприємств у закордонних наукових джерелах дещо відрізняються від українських. Українські науковці більш зосереджені на пошуку шляхів удосконалення правового забезпечення та концептуальних основ попередження ймовірності настання банкрутства підприємств. Закордонні науковці зосереджені на дослідженні ймовірності настання банкрутства підприємств на базі їхньої вікової динаміки та циклічності настання.

Австрійські вчені Кючер О., Майр С., Даллер К., Міттер К., Фельдбауер-Дюрстмюллер Б. у дослідженні «Вікова динаміка фірми та причини корпоративного банкрутства: сутність, життєвий цикл, провал бізнесу» розроблено окремі статистичні моделі за окремими причинами невдач, в яких зобов'язання за віком абстрагуються та відмежовуються від зобов'язань за розмірами та галузевими

змінними на рівні підприємств і корпорацій. Для розробки моделі учені зібрали інформації у 459 підприємств-банкрутів щодо причин їхньої неплатоспроможності. На базі цього ними визначені залежні змінні: відсутність власного капіталу, погана бізнес-економічна компетенція, некваліфіковане управління, надмірні витрати, низька якість товарів та послуг, несприятливий психологічний клімат, шахрайство, конкуренція, уповільнення економічного розвитку, безнадійна заборгованість. Всі підприємства за цими змінними були згруповані за віком існування. У результаті побудованої ними моделі вони визначили, що фірми, які пережили перший і другий віковий поріг більш схильні до банкрутств, ніж фірми на початковому етапі. Однак, у молодих фірм невдачі виникають через свої внутрішні недоліки, дефіцит в управлінні та основних економічних компетенціях, часто керівники мають незначні знання про галузь фірми, правильне ведення фінансового обліку та заниження власного капіталу, необхідного для ведення підприємницької діяльності.

Молоді малі фірми прагнуть працювати в нішах або бути інноваційними, щоб конкурувати зі старшими та в багато разів більшими конкурентами. Як наслідок, старіші усталені фірми схильні до банкрутства, якщо вони наполягають на використанні одних і тих же ресурсів при зміні зовнішнього середовища, таким чином, забезпечуючи загрози. Стратегічне передбачення, адаптованість та інноваційність є ключовими можливостями в зміні зовнішніх середовищ для старших фірм для уникнення невдач через зовнішні умови. Старіші фірми повинні забезпечити свою раніше розвинену частку ринку від імітації своїх можливостей. Скорочення бюрократичних процедур та затратних організаційних структур є важливими для формування фінансових ресурсів на містких ринках. Проведене дослідження австрійськими вченими показують, що старші фірми значно схильні до збоїв через високий тиск витрат, посилення конкуренції та економічного уповільнення, ніж молоді фірми [30].

Вчені з Латвії та Литви Маккевічус Й., Шнайдерс Р., Тамлевічіене Д. у своїй праці «Хвилі банкрутства підприємств та фактори, що їх визначають: досвід Латвії та Литви» провели аналіз банкрутства литовських та латвійських підприємств, що історично проявлялися хвилеподібно. Порівняльний аналіз банкрутств підприємств

Латвії та Литви проводився за видами економічної діяльності та юридичними формами підприємств. Досліджено ініціаторів банкрутства підприємств, кількість латвійських та литовських підприємств, які збанкрутували, порівнюється із загальною кількістю компаній у країні. Дані цього аналізу є цінними при прогнозуванні банкрутства підприємства та підготовці заходів щодо його уникнення. Основні методи дослідження: аналіз наукової літератури та статистичних даних, аналіз випадків, методи збору, групування, порівняння та узагальнення інформації.

Автори описали, що на банкрутство підприємства впливають різні фактори. Майже всі автори згодні з тим, що бізнес-середовище має найбільший вплив банкрутства. Без більшості факторів, які вже були відомі та описані в економічній літературі, з'явилися нові фактори, вплив яких на банкрутство підприємств є значним: геополітична невизначеність, майбутнє Європейського Союзу, загроза тероризму. Можна констатувати, що вплив міжнародних зовнішніх факторів поступово збільшується і впливає на активність, ризик та фінансові результати більшості компаній. Слід назвати ще один фактор, який пов'язаний з банкрутствами – це тіньова економіка. У дослідженні підтверджено, що зниження хвилі тіньової економіки підвищили ймовірність настання банкрутства підприємств [31].

Словацькі науковці Ковакова М., Валаскова К., Дурана П., Клієстікова Я. у праці «Інноваційне управління банкрутством: тематичне дослідження Вишеградської групи» здійснили аналіз на основі понад ста моделей прогнозування банкрутства і зробили висновок про найбільш використовувані змінні, що слугують основою для подальших досліджень та розробок моделей прогнозування в країнах Вишеградської групи. Було розроблено три кластери, які представляють різні змінні і відрізняються від основних груп фінансових показників. Відповідно до виявлених кластерів, вчені рекомендували вибирати найбільш часто використовувані змінні з кожного створеного кластера. З першого кластера – коефіцієнт доходу від продажу та загальної вартості активів; з другого кластера – коефіцієнт поточної ліквідності, а з третього кластера – використовувати коефіцієнт рентабельності власного капіталу. Але, найчастіше виходячи із проведеного аналізу автори рекомендують

використовувати змінні другого і третього кластерів. Результати проведеного дослідження можуть бути використані не тільки дослідниками та підприємствами, але й інвесторами при побудові моделі прогнозування банкрутства в умовах окремої країни [32, с. 244-250].

Польський вчений Король Т. у дослідженні «Динамічні моделі прогнозування банкрутства для європейських підприємств» здійснив прогнозування корпоративного банкрутства. Визначив ризик банкрутства підприємства як одного із найголовніших компонентів для інвесторів та осіб, які приймають рішення фінансування. У дослідженні розроблено та оцінено динамічні моделі прогнозування банкрутства для європейських підприємств. Для досягнення цієї мети розроблено чотири моделі прогнозування з використанням чотирьох різних методів: нечіткої логіки, періодичної та багат шарової штучної нейронної мережі та дерева рішень. Такий підхід дослідження допоможе надати відповідь на запитання щодо зміни показників за відповідними прогнозами майбутньої фінансової кризи підприємства, оскільки зниження чи збільшення платоспроможності не одразу свідчать про погіршення економічної ситуації підприємства.

Для побудови прогнозних моделей визначення ймовірності настання банкрутства підприємств Король Т. використав:

1. Визначення сутності «банкрутство підприємства» через ризик фінансової невдачі, обов'язковості судового рішення щодо визнання підприємства банкрутом, ліквідацію підприємства.

2. Обрано методи прогнозування: багат шарової нейронної мережі, періодичної нейронної мережі, нечіткої логіки та дерева рішень.

3. Розраховано 20 фінансових коефіцієнтів для всіх підприємств за останні 10 років.

4. Обрані підприємства обов'язково працювали на європейському ринку не менше 10 років.

Таким чином, модель передбачає визначення наступних складових: кількості підприємств-банкрутів, кількості не збанкрутілих підприємств. На базі такої моделі у дослідженні представлено шляхи підвищення ефективності прогнозування

моделей ризику корпоративних проблем у коротко- та довгостроковому періоді, що перевищує п'ять років до оголошення про банкрутство підприємства [33].

Отже, єдиного підходу для визначення сутності банкрутства в сучасній літературі не існує. Кожен автор трактує це поняття по своєму виходячи з об'єкта свого дослідження. Відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства поняття банкрутство можна визначити як визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та реструктуризації і погасити грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [3].

Аналізуючи роботи різних науковців слід зазначити, що не існує загального підходу і для виокремлення видів банкрутства. Але можна виділити такі загальні види банкрутства як: реальне, технічне, навмисне та фіктивне.

В українському законодавстві процеси пов'язані з впровадженням процедури банкрутства на підприємстві регламентується Господарським Кодексом України, Кодексом України з процедур банкрутства та Цивільним кодексом України.

Закордонні та українські вчені багато років досліджують поняття, особливості та пошук шляхів подолання банкрутства підприємства. Особливо вчені розробляють методики для прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємства.

Метою прогнозування банкрутства має бути раннє визнання того, що компанії загрожує банкрутство.

Дослідження основних етапів розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств показало, що перші моделі банкрутства було розроблено у 1968 році Е. Альтманом. Всі наступні моделі базувалися на його припущеннях і осучаснювалися залежно від стану економічного середовища, особливостей підприємств і галузей різних країн.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

При визначенні поняття та класифікації банкрутства підприємства з'ясовано, що єдиного підходу до трактування сутності поняття «банкрутство» у науковій літературі не існує. Кожен автор його трактує виходячи із об'єкта свого дослідження. Але, у загальному більшість із них використовують поняття неплатоспроможність та непогашення зобов'язань. Класифікують поняття банкрутства підприємства за такими ознаками як: ініціатор банкрутства, залежно від стану активів, залежно від дій певних осіб, залежно від результату, кримінальною ознакою, умисністю. Загальними видами банкрутства підприємства є реальне, технічне, навмисне, фіктивне.

Дослідження законодавства у галузі банкрутства підприємств дозволило оцінити прийнятий у 2019 році Кодекс України з процедур банкрутства, що показало значне полегшення та зменшення терміну розгляду справ про банкрутство.

Розгляд основних етапів розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств дозволив визначити важливість їхнього розвитку. Вперше прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємства було запропоновано Е. Альтманом у 1968 році. Він був як основоположник теорії з моделювання оцінки ймовірності настання банкрутства підприємства. Далі науковці із різних країн удосконалювали його модель виходячи із факторів впливу і показників, які найбільше впливають на підприємства їхніх країн.

Аналіз останніх наукових розробок у напрямку банкрутства підприємств показав, що сьогодні науковці намагаються знайти один універсальний метод для підприємств, що функціонують у ринковій економіці.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ОЦІНКИ СТАНУ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Методичні підходи до оцінки стану банкрутства підприємств

Все більше підприємств стикаються з кризами у своєму розвитку, що призводить до банкрутства багатьох з них. Застосування методів прогнозування та оцінки ймовірності банкрутства може допомогти при діагностиці поточного фінансового стану підприємства і своєчасному запобіганню настанню несприятливих наслідків. Не існує бездоганних методів прогнозування банкрутства, кожна методика має свої переваги і недоліки.

Метою оцінки банкрутства підприємства є прогнозування кризових ситуацій і ймовірності банкрутства, яке можливо за 1,5-2 роки до появи його очевидних ознак. Криза-діагностика господарюючих суб'єктів покликана створити основу для прийняття обґрунтованих і ефективних рішень в передкризової, кризової і після кризової ситуаціях.

Для формування більш наочного уявлення про склад методів оцінки ймовірності банкрутства за цією ознакою представлено їх групи (рис.2.1.). З рисунку 2.1 бачимо, що відображені методи враховують значущість антикризової діагностики в управлінській практиці. Сукупно вони дозволяють скласти порівняльну характеристику та оцінку ймовірності кризового явища до моменту порушення справи про банкрутство. При цьому використовуються кількісні методи, що розраховуються до судового процесу. Кожне підприємство само визначає, якими із них користуватися. Якщо ж ймовірність банкрутства настала, то згідно законодавства використовують методи діагностики, які застосовуються в арбітражному процесі. Вони є регламентованими, а їхній зміст розкривається у відповідних нормативно-правових документах [34].

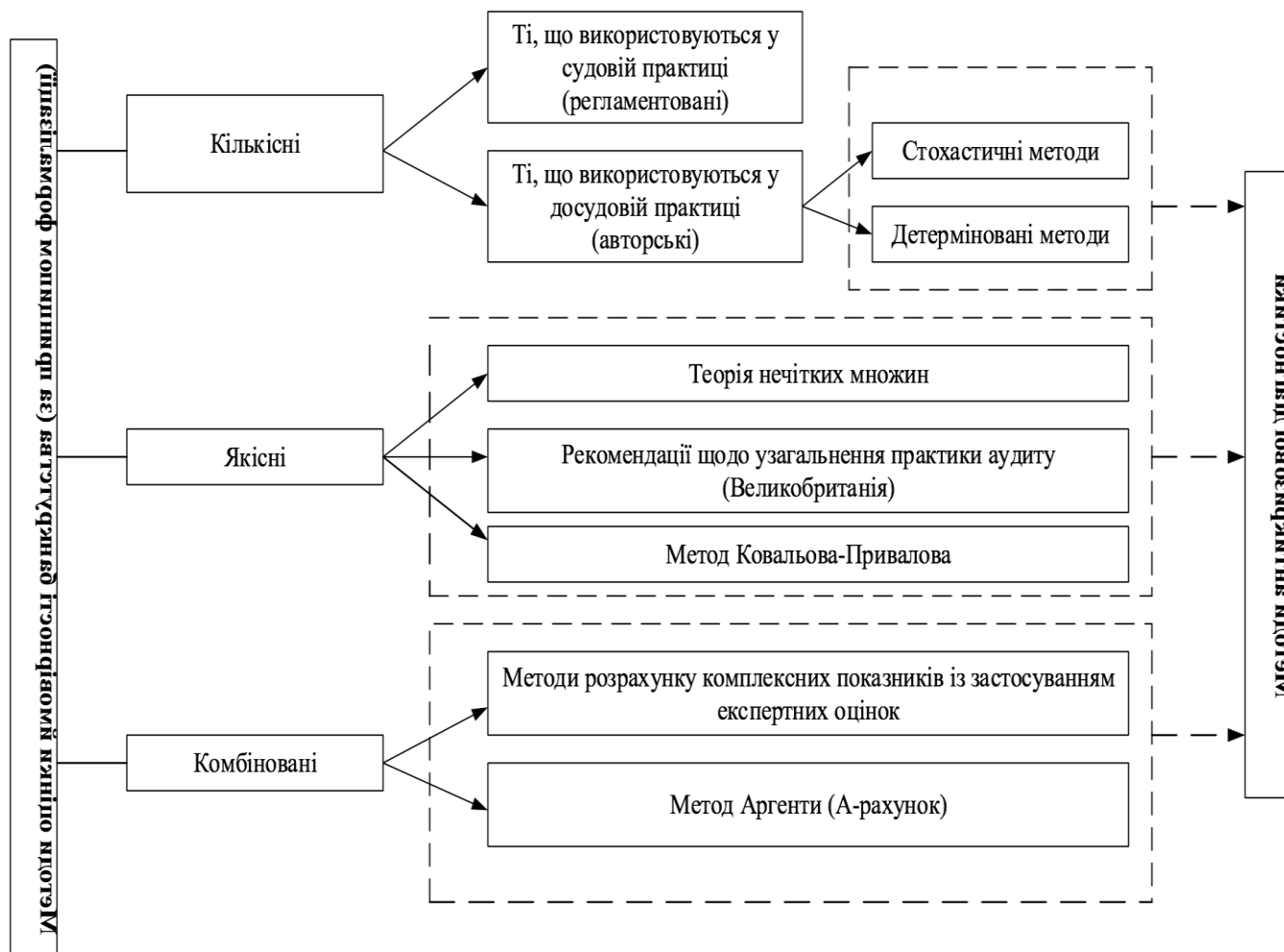

Рисунок 2.1. Класифікація методів діагностики кризового стану (за ознакою формалізації методичного підходу) [34]

Отже, метою антикризової діагностики є своєчасне розпізнання кризових явищ і подальше забезпечення прийняття управлінських рішень, що сприяють зниженню впливу негативних процесів на підприємстві.

Одним із методів, що використовується в досудовій практиці щодо ймовірності настання банкрутства підприємства є попередження настання кризових явищ на підприємстві, що необхідно здійснювати на основі визначеного економічного механізму виникнення кризи. Процес розгортання кризи на підприємстві проходить у три стадії: кризове явище, локальна криза та системна криза.

Кризове явище на підприємстві характеризується сталим погіршенням окремих кількісних або якісних показників функціонування підприємства, які мають локальний негативний вплив на процес життєздатності підприємства.

Локальна криза може настати шляхом автономної сфери прояву, які виникають в окремій підсистемі підприємства. Сегментами локальних криз можуть стати:

- криза збуту, спричинена невідповідністю в обсязі і структурі продукції підприємства або обсязі і структурі попиту споживачів;

- криза діяльності, спричинена скороченням або захопленням конкурентами стратегічної зони господарювання, яка проявляється у можливостях виробничої системи або зміни в асортиментній та регіональній політиці;

- криза менеджменту, спричинена невідповідністю у стилі, формах і засобах управління на підприємстві існуючим статусом, стратегічними цілями господарювання;

- криза організації, спричинена невідповідністю організаційно-правової форми господарювання, власності, внутрішньої організаційної структури управління і обсягу діяльності підприємства, характеристиці ресурсного потенціалу;

- криза платоспроможності, спричинена невідповідністю грошових доходів і витрат підприємства і може призвести до неможливості фінансування діяльності і не покриття зовнішніх зобов'язань;

- фінансова криза, спричинена розбалансованістю фінансового механізму підприємства, неможливістю отримання необхідних фінансових ресурсів шляхом невідповідності між фінансовими характеристиками використання капіталу та вимог фінансового ринку і його суб'єктів [35, с. 103].

Системна криза є критичною і виникає за наслідками сукупності кризових явищ та сфер їх прояву, наявність якої призводить до недотримання параметрів життєздатності (найбільш важливих характеристик внутрішнього стану підприємства), порушення життєздатного стану підприємства та як наслідок його економічної загибелі - примусової чи самостійного ліквідації.

Важливим при визначення кризових факторів на підприємстві є життєздатний стан підприємства. Модель оцінки життєздатного стану на підприємстві формується за чотирма параметрами життєздатності підприємства, що описується формулою 2.1.

$$L = \{L4, L3, L2, L1\} \quad (2.1)$$

де $L1$ – показник беззбиткової діяльності підприємства, що оцінюється шляхом співставлення у досягненні цільових показників діяльності підприємства до стратегічних його цілей;

$L2$ – показник фінансової рівноваги, що визначається шляхом оцінки здатності підприємства генерувати грошові надходження у поставлені терміни та у відповідних обсягах, що достатні для фінансування грошових видатків операційної та інвестиційної діяльності підприємства;

$L3$ – показник наявності активів з виконання зобов'язань повернення позикового капіталу і дотримання необхідного рівня ліквідності активів профінансованих позиковими коштами;

$L4$ – показник чистих активів підприємства у відповідності з державними вимогам і цільовими параметрами діяльності підприємства.

Життєздатність підприємства визначається за п'ятьма ідентифікованими станами життєздатності [36, с. 424-426].

Повна життєздатність підприємства як господарської системи ідентифікується у тому випадку коли всі параметри життєздатності підприємства більше нуля (формула 2.2).

$$\begin{cases} L1 \geq 0 \\ L2 \geq 0 \\ L3 \geq 0 \\ L4 \geq 0 \end{cases} \quad (2.2)$$

$$SL = \{1,1,1,1\}$$

Криза ефективності, або прихована криза спостерігається у випадку порушення поставлених цілей та завдань підприємства і описується формулою 2.3.

$$\begin{cases} L1 \leq 0 \\ L2 \geq 0 \\ L3 \geq 0 \\ L4 \geq 0 \end{cases} \quad (2.3)$$

$$SL = \{0,1,1,1\}$$

Криза платоспроможності проявляється у порушенні цільових показників фінансової діяльності підприємства та фінансової рівноваги підприємства і описується за формулою 2.4.

$$\begin{cases} L1 \leq 0 \\ L2 \leq 0 \\ L3 \geq 0 \\ L4 \geq 0 \end{cases} \quad (2.4)$$

$$SL = \{0,0,1,1\}$$

Криза розрахунків за боргами або загроза банкрутства виникає у випадку переходу кризи платоспроможності через порушення рівня ліквідності підприємства та описується за формулою 2.5.

$$\begin{cases} L1 \leq 0 \\ L2 \leq 0 \\ L3 \leq 0 \\ L4 \geq 0 \end{cases} \quad (2.5)$$

$$SL = \{0,0,0,1\}$$

Загибель економічної системи проявляється у повному порушенні всіх наявних параметрів життєздатності підприємства та описується формулою 2.6.

$$\begin{cases} L1 \leq 0 \\ L2 \leq 0 \\ L3 \leq 0 \\ L4 \leq 0 \end{cases} \quad (2.6)$$

$$SL = \{0,0,0,0\}$$

Отже, дотримання всіх параметрів життєздатності підприємства у стабільному стані дозволить підприємству функціонувати ефективно та уникнути ймовірності настання банкрутства, а це можливо тільки при добре налагодженій політиці антикризового управління.

Також, існує безліч методів оцінки ймовірності банкрутства. Експрес-діагностику здійснюють за даними оперативного фінансового аналізу. При експрес-діагностиці фінансового стану підприємства щодо попередження ймовірності банкрутства доцільно використовувати методи оцінки фінансової стійкості та фінансової рівноваги.

Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства, що свідчить про стабільне перевищення доходів над витратами, вільному маневруванні грошовими коштами підприємства і ефективному їх використанні, безперебійному процесі виробництва і реалізації продукції. Якщо втрачена фінансова стійкість, то ймовірність банкрутства висока, підприємство є фінансово нестабільним.

Даний ступінь незалежності оцінюється за різними критеріями: рівнем покриття матеріальних обігових коштів стабільними джерелами фінансування; платоспроможністю підприємства; часткою власних або стабільних джерел у сукупних джерелах фінансування.

Далі розглянемо методику розрахунку абсолютних показників фінансової стійкості за методикою А. Шеремета [37]:

1) Розрахунок власних обігових коштів (ВОК) підприємства, розмір яких визначається за формулою:

$$\text{ВОК} = \text{ВК} + \text{ДП} - \text{НА} \quad (2.7)$$

де ВК – власний капітал;

ДП – довгострокові зобов'язання;

НА – необоротні активи.

2) Розрахунок нормальних джерел формування запасів (НДФЗ), що розраховують за формулою:

$$\text{НДФЗ} = \text{ВОК} + \text{БКОК} + \text{КЗТ} \quad (2.8)$$

де БКОК – банківські кредити для формування оборотних активів;

КЗТ – кредиторська заборгованість товарного характеру.

3) Розрахунок запасів і витрат (ЗВ).

На рис. 2.2. зображено співвідношення між описаними показниками, і за якими параметрами вважати підприємство абсолютно стійким, з нормальною стійкістю, нестійким та кризовим.

Рисунок 2.2. Визначення типу фінансової стійкості підприємства [39]

Важливим при оцінці фінансового стану є визначення фінансової рівноваги підприємства. Фінансова рівновага підприємства характеризує її фінансове становище з позиції достатності та ефективності використання власного капіталу. Показники фінансової рівноваги разом з показниками ліквідності характеризують надійність підприємства. Якщо втрачена фінансова рівновага, то ймовірність банкрутства висока, і підприємство виявляється фінансово неспроможним.

Загалом, рівновага підприємства показує виживання та основу стабільності його положення на ринку. На практиці існує багато методів щодо визначення та розрахунку матриці фінансової рівноваги. Одним з таких методів є метод запропонований французькими вченими Ж. Франшоном і І. Романе, які визначили один із варіантів використання матриці фінансової рівноваги на основі розрахунку результатів господарської, фінансової, фінансово-господарської діяльності [36].

1. Результат господарської діяльності розраховується за формулою:

$$\text{РГД} = \text{БРЕІ} - \Delta\text{ФЕП} - \text{ВІ} + \text{ЗПМ}, \quad (2.9)$$

де БРЕІ – бруто-результат експлуатації інвестицій;

Δ ФЕП — зміни фінансово-експлуатаційних потреб;

ВІ — виробничі інвестиції;

ЗПМ — звичайний продаж майна.

2. Результат фінансової діяльності розраховується за формулою:

$$\text{РФД} = \Delta\text{ПК} - \text{ФВпк} - \text{ППр} - (\text{Д} + \text{ДВФД}), \quad (2.10)$$

де $\Delta\text{ПК}$ – зміни позикових коштів;

ФВпк – фінансові витрати за позиковими коштами;

ППр – податок на прибуток;

Д – дивіденди;

ДВФД – інші доходи і витрати фінансової діяльності.

Результатом фінансово-господарської діяльності (РФГД) підприємства є сума результату господарської діяльності та результату фінансової діяльності.

Обираючи метод оцінки, необхідно ретельно аналізувати доцільність застосування комплексу аналітичних процедур.

Незважаючи на те, що кожний метод має свої переваги і недоліки, на сьогоднішній день на практиці не існує єдиного методу оцінки банкрутства підприємств, який був би бездоганним з теоретичних позицій. Використовуючи дані методи в сукупності, і з огляду на всі плюси і мінуси кожного із них, цілком реально дати ясну оцінку ймовірності настання банкрутства.

Отже, наявність численних методів до оцінки ймовірності банкрутства підприємств підтверджує підвищений інтерес, затребуваність і доцільність загострення уваги на даній темі. Характеристика кожної групи методів говорить про різноманіття методичного змісту кожного з них і як наслідок необхідності застосування ситуаційного підходу до вибору методу.

2.2. Аналіз моделей оцінки стану банкрутства підприємств

Сьогодні вчені з різних країн намагаються віднайти найкращу модель попередження ймовірності настання банкрутства підприємства.

Одну з класичних робіт у галузі аналізу співвідношення та класифікації банкрутства виконав У. Бівер (1967 р.). У реальному сенсі його універсальний аналіз ряду провідників банкрутства створив підґрунтя для багатоваріантних спроб цього автора та інших, що впливали. У. Бівер встановив, що ряд показників може розрізняти відповідні вибірки невдалих фірм протягом п'яти років до відмови.

Після визначення початкових груп та вибору фірм він запропонував збирати дані балансу та звіту про прибутки та збитки. У дослідженні У. Бівера було зроблено висновок, що співвідношення грошових потоків і боргу було найкращим прогнозом одного коефіцієнта. Це співвідношення не враховувалося у дослідженні Е. Альтмана 1968 року через відсутність послідовних і точних даних щодо амортизації та руху грошових коштів.

Із початкового списку з 22 змінних Е. Альтманом було обрано п'ять, які виконують найкращу спільну роботу в прогнозуванні банкрутства. У кінцевому випадку Z-модель має вигляд [38]:

$$Z = 0,012X_1 + 0,014X_2 + 0,033X_3 + 0,006X_4 + 0,999X_5 \quad (2.11)$$

де, X_1 = оборотний капітал / загальні активи;

X_2 = нерозподілений прибуток / загальна сума активів;

X_3 = прибуток до процентів та податків / загальна сума активів;

X_4 = власний капітал / балансова ринкова вартість загальних зобов'язань;

X_5 = продажі / загальні активи;

Z = загальний показник.

Спрингтейт у 1978 році продовжив дослідження Альтмана та провів аудиторський аналіз, щоб вибрати 4 відповідних фінансових коефіцієнта, включаючи оборотні кошти на загальні активи, прибуток до відсотків та податки на загальні активи, прибуток до оподаткування перед поточним боргом, продажі на загальні активи з 19 пропорцій які використовували найкращі співвідношення для виявлення здорових та збанкрутілих компаній. Після тестування в 40 компаніях було створено модель, яка досягла 92,5% від правильного прогнозу [39].

Модель Спринггейта має вигляд:

$$Z = 1,03X_1 + 3,07X_2 + 0,66X_3 + 0,4X_4 \quad (2.12)$$

де, X_1 = відношення оборотних коштів до загальних активів

X_2 = відношення прибутку до вирахування відсотків і витрат на загальні активи

X_3 = відношення чистого прибутку до оподаткування до поточного боргу

X_4 = відношення продажів до загальних активів

Модель банкрутства Таффлера (1977 р.) базується на підході підрахунку балів і являє собою лінійну регресійну модель з чотирма фінансовими коефіцієнтами, що було розроблено для оцінки фінансової стійкості 46 компаній у Великобританії, які йшли до дефолту та 46 компаній, які були стабільними протягом 1969-1975 років. Було обрано коефіцієнти, які легко визначаються і відображають найсуттєвіші зв'язки з платоспроможністю компаній [40].

Загальний економічний сенс моделі полягає у функціонуванні кількох показників, що характеризують економічний потенціал підприємства та результатів його діяльності за минулий період. Модель має вигляд:

$$Z=0,53X_1+0,13X_2+0,18X_3+0,16X_4 \quad (2.13)$$

де, X_1 = прибуток до оподаткування / поточні зобов'язання;

X_2 = оборотні активи / загальні зобов'язання;

X_3 = поточні зобов'язання / загальні активи;

X_4 = дохід / загальна сума активів.

Олсон у 1980 році застосував метод логістичного аналізу, щоб створити власну модель і випробував свій зразок у 105 неплатоспроможних компаніях та 2058 компаніях, що не мають збитків. У своїй моделі він використав дев'ять незалежних змінних; його картина досягла 85,1% від правильного передбачення [39].

Модель Олсона має наступний вигляд:

$$T = -1,32 - 0,47SIZE_t + 6,03(TL_t/TA_t) - 1,43(WC_t/TA_t) + 0,0757(CL_t/CA_t) - 2,37(NI_t/TA_t) - 1,83(FFO_t/TL_t) + 0,285X - 1,72Y - 0,521[(NI_t - NI_{t-1})/(|NI_t|+|NI_{t-1}|)] \quad (2.14)$$

де, $SIZE$ – натуральний логарифм відношення сукупних активів до індексу-дефлятора ВВП;

TL – сукупні зобов'язання;

TA – сукупні активи;

WC - робочий капітал;

CL – короткострокові зобов'язання;

CA - оборотні активи;

NI – чистий прибуток;

FFO – чистий прибуток + амортизація;

X - 1 якщо підприємство збиткове за останні 2 роки, 0 – в інших випадках;

Y - 1 якщо $TL > TA$, 0 - в інших випадках;

t - звітний період;

-1 - попередній період;

$|NI|$ - чистий прибуток взятий за модулем.

Відповідно до моделі Фулмера (1984 р.), підприємство повинно бути визначеним як банкрут, якщо значення Z-показника нижче за нуль та визначеним як не банкрут, якщо оцінка перевищує нуль. Необхідно зауважити, що це ймовірна модель, тому визначення не будуть точними на 100%. З огляду на це, модель може бути використаною керівництвом підприємства для розуміння, які запаси можуть бути небезпечними, а які можуть бути менш безпечними. Результат Z-показника нижчий нуля класифікуються як "невдалі" [41]. Модель Фулмера має наступний вигляд:

$$Z = 5,528X_1 + 0,212X_2 + 0,73X_3 + 1,27X_4 - 0,12X_5 + 2,335X_6 + 0,575X_7 + 1,083X_8 + 0,894X_9 - 6.075 \quad (2.15)$$

де, X_1 = середній нерозподілений прибуток / середній загальний обсяг активів

X_2 = доходи / середня загальна сума активів

X_3 = прибуток / загальна вартість капіталу

X_4 = грошові потоки від операцій / середній загальний борг

X_5 = середній загальний борг / загальна вартість капіталу

X_6 = Загальна сума поточних зобов'язань / Середня загальна сума активів

X_7 = середня вартість матеріальних активів

X_8 = середній оборотний капітал / середній загальний борг

X_9 = ЕВІТ / Витрати за відсотками.

Всі вище описані моделі можна застосовувати для підприємств, які функціонують у стабільному макроекономічному середовищі. Українська економіка характеризується нестабільністю як економічною, так і політичною. Тому, застосування розглянутих моделей буде не доцільним і не покаже справжній результат ймовірності банкрутства. Доцільним буде застосування моделей запропонованих російськими вченими Сайфуллінін та Кадиковим і українськими вченими Терещенко та Матвійчуком.

Російські вчені Р.С. Сайфуллін і Г.Г.Кадиков розробили одну з найбільш відомих рейтингових моделей ймовірності банкрутства підприємства. Середньострокова рейтингова модель прогнозування ймовірності банкрутства Сайфулліна-Кадикова застосовна для організацій будь-якого масштабу і галузі виробництва [42]. Модель має вигляд:

$$P = 2K_1 + 0,1K_2 + 0,08K_3 + 0,45K_4 + K_5 \quad (2.16)$$

де, K_1 – коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним капіталом;

K_2 – коефіцієнт поточної ліквідності, тобто співвідношення оборотних активів до поточних зобов'язань;

K_3 – коефіцієнт оборотності активів, тобто співвідношення виручки від реалізації до загальної вартості активів;

K_4 – рентабельність реалізації продукції, тобто співвідношення чистого прибутку до виручки від реалізації;

K_5 – рентабельність власного капіталу, тобто співвідношення чистого прибутку до власного капіталу.

Українським вченим О. Терещенко розроблено універсальна дискримінантна функція, що є оптимальною для діагностування ймовірності банкрутства українських підприємств. Вчений вважав, що розроблена функція враховує всі складові фінансового стану підприємства: ліквідність, прибутковість, оборотність, структуру майна, капіталу тощо [43]. Функція має наступний вигляд:

$$Z = 1,5 X_1 + 0,08 X_2 + 10 X_3 + 5 X_4 + 0,3 X_5 + 0.1 X_6 \quad (2.17)$$

де X_1 – гроші та їх еквіваленти / (довгострокові зобов'язання + поточні);

X_2 – баланс / (довгострокові зобов'язання + поточні);

X_3 – чистий прибуток (збиток) / баланс;

X_4 – чистий прибуток (збиток) / чистий дохід від реалізації;

X_5 – виробничі запаси / чистий дохід від реалізації;

X_6 – чистий дохід від реалізації / (довгострокові зобов'язання + необоротні активи).

Якщо значення $Z > 2$, то підприємству не загрожує банкрутство; $1 < Z < 2$ - фінансова стійкість підприємства порушена; $0 < Z < 1$ - існує загроза банкрутства підприємства; $Z < 0$ - підприємство на межі банкрутства [44].

До українських моделей належить Z-показник банкрутства підприємства А. Матвійчука. Модель було розроблено у 2007 році, вона враховує сім коефіцієнтів, які найбільше впливають на діяльність українських підприємств і спроможні при їхній невідповідності призвести до банкрутства. Вона має наступний вигляд [45, с. 20]:

$$Z = 0,033 K_1 + 0,268 K_2 + 0,045 K_3 - 0,018 K_4 + 0,004 K_5 - 0,015 K_6 + 0,702 K_7, \quad (2.18)$$

де, K_1 – оборотні активи / необоротні активи;

K_2 – чистий дохід від реалізації / поточні зобов'язання;

K_3 – чистий дохід від реалізації / власний капітал;

K_4 – баланс / чистий дохід від реалізації;

K_5 – (оборотні активи - поточні зобов'язання) / оборотні активи;

K_6 – сума зобов'язань / баланс;

K_7 - власний капітал / сума зобов'язань.

Якщо значення Z в даній моделі більше 1,104, то досліджуване підприємство має задовільний фінансовий стан, якщо значення менше за 1,104, то існує загроза фінансової стійкості підприємства.

Кожна із розглянутих моделей має свої переваги та недоліки. Кожен керівник підприємства може сам обирати яку модель використовувати. Переваги і недоліки кожної із зазначених моделей наведені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1. Переваги та недоліки моделей прогнозування банкрутства
(складено автором на базі даних [38-45])

Назва методики	Переваги	Недоліки
Система показників фінансового стану підприємства для діагностики його банкрутства У. Бівера	Полягають у можливості виявлення незадовільної структури балансу; простоті і швидкості застосування; прогнозуванні ризику банкрутства у майбутньому	Може застосовуватися для успішних підприємств, що не відповідають нормативним значенням для підприємств у деяких галузях. Ігноруються показники стану і структури грошових потоків та дебіторської заборгованості
Модель Альтмана Модель Таффлера Модель Спрінгейта Модель Фулмера Модель Олсона	Полягають у незначній кількості показників; простоті і швидкості розрахунків; доступності необхідних даних розрахунків; можливості оцінки фінансового стану і прогнозу банкрутства підприємства	Ці моделі не підходять для українських підприємств, не можливе застосування для малих підприємств, відсутні законодавчі норми обліку, невідповідні методичні прийоми розрахунку показників української фінансової звітності, суб'єктивний добір показників, відсутні поправки при використанні лінійної залежності
Метод рейтингового числа (Сайфуліна, Кадикова)	Полягають у незначній кількості показників; можливості оцінки фінансового стану і прогнозу банкрутства підприємства	Недостатність обґрунтованості показників та їхніх нормативних значень, неможливістю визначення причин неплатоспроможності підприємств, ігнорування галузевих особливостей об'єктів
Дискримінанта модель інтегральної оцінки фінансового стану О. Терещенко	Полягають у врахуванні специфіки діяльності суб'єктів господарювання, незначній кількості показників, доступності інформації, необхідних параметрах для розрахунку моделі	Недостатність рівня обґрунтованості показників, використання окремими підприємствами, широкий інтервал невизначеності

Модель А. Матвійчука	Набір найінформативніших факторів впливу в забезпеченні чіткого розмежування фінансового стану українських підприємств-банкрутів та фінансово-стійких підприємств	Виникнення ситуації низьких значень одних показників та високе значення інших порівняно з нормативними значеннями.
-------------------------	---	--

З інформації відображеної у табл. 2.1. бачимо, що найбільше недоліків для визначення ймовірності банкрутства підприємства в умовах сьогодення має система показників фінансового стану підприємства для діагностики його банкрутства У. Бівера. Це пов'язано із тим, що макроекономічне середовище змінне і модель потребує осучаснення. Моделі визначення ймовірності банкрутства підприємств Альтмана, Спрінгейта, Олсена, Таффлера, Фулмера мають переваги щодо простоти обрахунку, але недоліком є важкість застосування в українських реаліях. Тому, більш доцільними для визначення ймовірності банкрутства підприємства залишаються три моделі: Сайфулліна-Кадикова, Терещенка та Матвійчука.

2.3 Оцінювання ймовірності банкрутства підприємств

Для перевірки на ймовірність настання банкрутства було обрано два українських підприємства - Приватне акціонерне товариство “Балаклійське хлібоприймальне підприємство” та Приватне акціонерне товариство “Богуславське хлібоприймальне підприємство”.

Відповідно до інформації розміщеної на власному сайті підприємства [46] ПРАТ “Балаклійське ХПП” було зареєстровано 21.05.1998 на території Харківської області, м.Балаклія. Станом на кінець 2019 року на підприємстві середня кількість осіб складала 158 осіб. Код ЄДРПОУ: 00956460.

Основними видами діяльності підприємства є [46]:

1. вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (КВЕД 01.11);

2. розведення великої рогатої худоби молочних порід (КВЕД 01.41);

3. роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами (КВЕД 47.11).

Загалом ПРАТ “Балаклійське ХПП” працює в таких напрямках як рослинництво, тваринництво, елеваторне господарство, млиновий комплекс, хлібзавод, роздрібна торгівля, транспортний комплекс.

Під посів зернових культур підприємство займає 1764,3 га.

Основними покупцями товарів ПРАТ “Балаклійське ХПП” є: ТОВ “Балаклійське ХПП”, ТОВ “Балаклійський Молзавод”, ТОВ “Балінвест ІАК”, ТОВ “Кернел-Трейд”, ТОВ “УКРОЛІЯ”, ПРАТ “АФ Вербівське”, CHS Europe SARL (Швейцарія).

Основними постачальниками є: ТОВ “Агрозахист Харків”, МПП фірма “Ерідон”, ТОВ “Балаклійське ХПП”, ТОВ “Украгрозапчастина”, ТОВ ІАК “Балінвест”, Схід-Авіа-Агро ПСП, ТОВ “РЕАЛ-НП”.

ПРАТ “Богуславське ХПП” було зареєстровано 18.05.1998 на території Київської області, м.Богуслав. Код ЄДРПОУ: 00954521.

Видами діяльності підприємства є [47]:

1. Складське господарство (КВЕД 52.10);

2. Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості (КВЕД 10.61);

3. Діяльність посередників у торгівлі сільськогосподарською сировиною, живими тваринами, текстильною сировиною та напівфабрикатами (КВЕД 46.11);

4. Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин (КВЕД 46.21);

5. Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами (КВЕД 47.11).

ПРАТ “Богуславське ХПП” закуповує зернові, олійні, зернобобові культури. Також надає послуги сушіння, зберігання та очистки культур. Має сертифіковану лабораторію для перевірки якості сировини.

Для перевірки цих підприємств на ймовірність настання банкрутств обрано моделі Терещенка та Матвійчука, які були описані в попередньому пункті. Для аналізу було відібрано дані з фінансових звітностей підприємств (див. Додатки) за 2014-2019 рр. з бази даних smida.gov.ua та веб-сайтів підприємств.

Отримавши результати застосування моделі Матвійчука для ПРАТ “Балаклійське ХПП” (табл. 2.2.), можемо побачити, що значення Z для всього досліджуваного періоду становить менше 1,104, а отже, існує загроза фінансової кризи для підприємства. Можемо побачити поступове збільшення показника з 2015 по 2018 роки, що свідчить про підвищення фінансової стійкості підприємства, але в 2019 році показник впав до 0,45, що вказує нам на збільшення загрози банкрутства підприємства. Такий результат був отриманий через суттєве зменшення коефіцієнту оборотності власного капіталу, що зумовлене збільшенням непокритого збитку підприємства.

Таблиця 2.2. Модель Матвійчука для ПРАТ “Балаклійське ХПП”

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>K1</i>	1,01053	1,18696	1,01273	1,04536	1,69959	1,96135
<i>K2</i>	0,87958	1,12547	0,96935	0,83885	0,42912	0,39066
<i>K3</i>	1,80678	-5,48109	2,91594	2,61262	8,49487	-3,65057
<i>K4</i>	1,31343	1,06148	1,52288	1,74343	2,71827	2,28852
<i>K5</i>	-0,72217	-0,54227	-0,34631	-0,33787	-0,36169	-0,68883
<i>K6</i>	1,28699	1,17188	0,77481	0,78046	0,95669	1,11970
<i>K7</i>	-0,22299	-0,14667	0,29065	0,28130	0,04527	-0,10690
<i>Z</i>	0,44813	0,30486	0,88882	0,84038	1,02519	0,45188

За результатами моделі Терещенка для ПРАТ “Балаклійське ХПП” (табл. 2.3.) в 2014 році мало високу ймовірність настання банкрутства ($Z < 0$). У 2015 році фінансова стійкість підприємства покращилась, але була необхідність впровадження

антикризових заходів. В 2016 році модель показала, що підприємству не загрожує банкрутство, а вже з 2017 року показник Z почав суттєво зменшуватися і в останні два роки становив менше ніж 0, що вказує на високу ймовірність настання банкрутства підприємства. Такі результати моделі були отримані через те, що останні два роки фірма працювала збитково.

Таблиця 2.3. Модель Терещенка для ПРАТ “Балаклійське ХПП”

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
$K1$	0,01785	0,00299	0,00118	0,00010	0,00070	0,00003
$K2$	0,77701	2,36507	1,29065	1,28130	1,04527	0,89310
$K3$	-0,13538	0,05136	0,11066	0,00030	-0,15253	-0,16545
$K4$	-0,17781	0,05451	0,16852	0,00052	-0,41461	-0,37864
$K5$	0,51293	0,40672	0,33075	0,22100	0,39226	0,44506
$K6$	0,82867	1,18938	1,10504	0,94373	0,50465	1,28956
Z	-1,91712	1,22077	2,26393	0,26894	-3,34546	-3,21372

Отже, аналізуючи ПРАТ “Балаклійське ХПП” за моделями Матвійчука та Терещенка можна стверджувати, що підприємство має високу ймовірність настання банкрутства. З фінансової звітності підприємства за досліджуваний період можемо побачити, що в 2018 та 2019 роках підприємство працювало збитково. Керівництву підприємства рекомендовано визначити причини цього стану та вжити антикризових заходів для запобігання можливого банкрутства.

За результатами аналізу ПРАТ “Богуславське ХПП” по моделі Матвійчука (табл. 2.4.) маємо значення Z з 2014 по 2018 роки більше за 1,104, а отже, підприємство має задовільний фінансовий стан та низьку ймовірність настання банкрутства.

Таблиця 2.4. Модель Матвійчука для ПРАТ “Богуславське ХПП”

	2014	2015	2016	2017	2018

<i>K1</i>	0,94860	0,80946	1,12311	2,55212	6,74416
<i>K2</i>	7,63438	6,95188	22,63147	21,08746	6,92784
<i>K3</i>	13,24829	8,75498	28,32608	47,77108	25,06605
<i>K4</i>	0,20647	0,25807	0,07949	0,06835	0,18424
<i>K5</i>	-0,30321	-0,24600	-0,05082	0,03441	0,10037
<i>K6</i>	0,63442	0,55740	0,55588	0,73030	0,78346
<i>K7</i>	0,57625	0,79405	0,79896	0,44143	0,27638
<i>Z</i>	3,34531	3,06763	8,26143	8,94117	5,38956

Модель Терещенка показала схожий результат і підприємству банкрутство не загрожує (табл. 2.5.). За даними фінансової звітності підприємство прибуткове та стабільно розвивається.

Таблиця 2.5. Модель Терещенка для ПРаТ “Богуславське ХПП”

	2014	2015	2016	2017	2018
<i>K1</i>	0,01449	0,08795	0,21981	0,09023	0,11697
<i>K2</i>	1,57625	1,79405	1,79896	1,44143	1,27638
<i>K3</i>	0,00136	0,00963	0,03390	0,07586	0,06247
<i>K4</i>	0,00028	0,00248	0,00269	0,00519	0,01151
<i>K5</i>	0,00429	0,00661	0,00536	0,02246	0,09625
<i>K6</i>	9,43779	7,01161	26,70939	51,96593	42,03310
<i>Z</i>	1,10790	1,08727	3,49866	6,23854	5,19199

Отже, було проведено порівняльний аналіз дискримінантних моделей Матвійчука та Терещенка для підприємств ПРаТ “Балаклійське ХПП” та “Богуславське ХПП”.

Застосувавши на практиці ці дві моделі для двох українських підприємств можемо виділити такі переваги та недоліки моделей прогнозування банкрутства:

- простота в обрахунках та досить висока точність діагностики;
- моделі розроблені з урахуванням специфіки вітчизняних підприємств, тому їх доцільно використовувати для аналізу;
- модель Терещенка показує вже наявну кризу на підприємстві або її відсутність, що не дає можливості виявити проблему на ранніх етапах її розвитку;
- модель Матвійчука чітко розділяє підприємства на фінансово стійкі та з загрозою фінансового стану, але це не дає інформативного висновку про реальний фінансовий стан підприємства;

Отже, застосування різних методів прогнозування та оцінки ймовірності банкрутства може допомогти при діагностиці поточного фінансового стану підприємства і своєчасному запобіганню настанню несприятливих наслідків. На сьогодні не існує бездоганних методів прогнозування банкрутства, кожна методика має свої переваги і недоліки. Метою оцінки банкрутства підприємства є прогнозування кризових ситуацій і ймовірності банкрутства, яке можливо за 1,5-2 роки до появи його очевидних ознак.

До іноземних методів діагностики ймовірності банкрутства підприємств можна віднести такі моделі як двофакторна та п'ятифакторна модель оцінки ймовірності банкрутства на основі Z-рахунку Альтмана, модель Спрінгейта, модель Фулмера, модель Конана і Гольдера. До вітчизняних моделей прогнозування банкрутства відносяться моделі Терещенка та Матвійчука, кожна з яких має свої переваги та недоліки у застосуванні, що висуває необхідність у продовженні розробки кращої моделі прогнозування банкрутства для українських підприємств.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Дослідження методичних підходів до оцінки стану банкрутства підприємств дозволило класифікувати методи діагностики кризового стану з трьох позицій: кількісних, якісних, комбінованих. Кожен із методів використовується залежно від видів кризових явищ (локальні, системні). Такі явища можна виявити на базі моделі оцінки життєздатного стану. Переважна більшість методів базується на оцінці фінансової стійкості та фінансової рівноваги.

Аналіз моделей оцінки стану банкрутства підприємств дозволив дослідити класичні зарубіжні та українські моделі. Визначено, що зарубіжні моделі для українських підприємств не варто застосовувати, тому що вони не дадуть достовірного результату. Це пов'язано із нестабільністю українського макроекономічного середовища. Для українських підприємств варто застосовувати моделі Терещенка та Матвійчука.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ У ОЦІНЦІ СТАНУ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

3.1 Світовий досвід з оцінки стану банкрутства підприємств

Фінансова безпека підприємств та недопущення до їхнього банкрутства вимагає пошуку шляхів його запобігання. Необхідністю постає пошук найкращих практик щодо запобігання банкрутства підприємства у різних країнах. Тому, важливим для дослідження є вивчення світового досвіду з оцінки стану банкрутства підприємства.

Першим кроком оцінки було вивчення державної підтримки щодо запобігання банкрутству підприємств у різних країнах світу. Так, в США напрями запобігання банкрутства підприємств регулюються через політику зайнятості. Державна політика направлена на: збільшення робочих місць для молоді та розробку низки структурних регіональних програм. Наприклад, у Зводі законів США написано, що уряд повинен здійснювати ефективні заходи, що передбачатимуть розробку програм зниження високого рівня безробіття та безробіття окремих груп працівників. Передбачено напрями посилення ролі експорту, покращення міжнародної конкурентоспроможності різних груп товарів, автомобілебудування [48, с. 44].

Важливим аспектом державного управління в США є антикризові заходи направлені на подолання ймовірності банкрутства підприємств і державною створено Президентську раду з удосконалення управління. Пріоритетні напрями діяльності ради відображено на рис. 3.1.

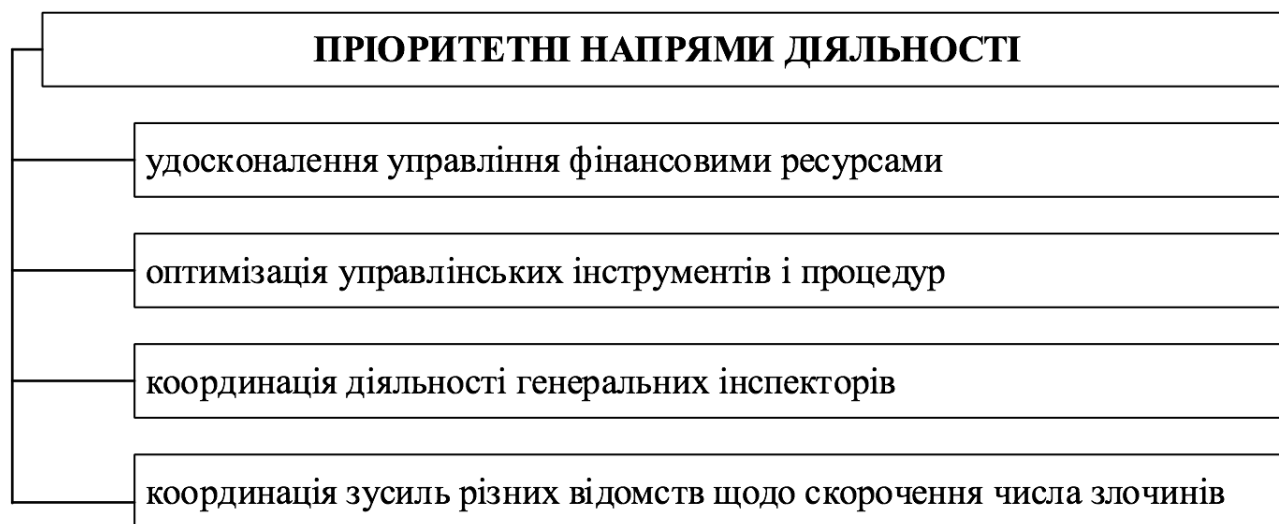

Рисунок 3.1. Пріоритетні напрями діяльності Президентської ради з удосконалення управління США [48, с. 45]

Ефективним напрямом протидії банкрутству є державна політика Японії. Так, у період економічної нестабільності держава починає втручатися в економіку. У такий період господарські труднощі малого і великого бізнесу долаються за активним втручанням держави шляхом фіскальної та кредитно-фінансової політики та прямого адміністративного впливу. У Японії здійснюють приватизацію неефективних державних підприємств і при підтримці держави передають приватному сектору. Їх модернізують, оптимізують структуру, управління та бази унікальних ресурсів японської економіки, а саме заощадженням населення і підприємств [49].

У Німеччині інститут банкрутства націлений на соціальний аспект і жорстко регламентує збереження робочих місць. Законодавство передбачає запровадження процедури банкрутства тільки для тих підприємств і організацій, які дійсно є неплатоспроможними довгий час.

Відмінною особливістю законодавства про банкрутство в Німеччині є те, що там не передбачена процедура ліцензування конкурсних керуючих, до них не пред'являються ніякі спеціальні юридичні вимоги. Конкурсний керуючий повинен відповідати тільки вимогам належної кваліфікації і бути незалежним по відношенню до боржника і кредиторів. У Німеччині відповідальність за реалізовані дії фахівців покладено на професійні організації, а саме: Палату юристів, Палату дипломованих

бухгалтерів вищої кваліфікації, до складу яких в обов'язковому порядку входять всі юристи і кваліфіковані бухгалтери [50].

Досвід Італії у галузі банкрутства підприємств показує, що законодавством встановлено здійснення контрольованого управління підприємством. Воно встановлюється державою у випадку тимчасових фінансових труднощів, неспроможності забезпечення реалізації власних фінансових зобов'язань, які спрямовані на подолання тимчасової кризи. У період контрольованого управління підприємство має право на відстрочку платежів терміном до двох років зі збереженням права власника підприємства управляти майном і роботою підприємства з умовою постійного контролю судових органів. Припинення контрольованого управління здійснюється при виході підприємства з кризи або при поновленні процедури банкрутства. Тобто, особливістю політики у галузі банкрутства підприємств Італії є цілеспрямоване втручання держави у процес банкрутства підприємства. Це здійснюється для нівелювання соціальних негараздів у суспільстві [51].

У Франції ініціатором справи про банкрутство є комерційний суд, що є особливістю їхнього законодавства про банкрутство. У випадку судового розгляду справи про неспроможність на підприємствах починають реабілітаційний процес. Тут оцінюється динамічний розвиток підприємства у минулому, встановлюють основні проблеми, визначають період входу підприємства «у стадію несплати боргу» та «період підозрілості». Державою передбачено період спостереження від 15 до 30 днів, протягом яких оцінюють підприємство і визначають можливість реорганізації або ліквідації. По закінченню періоду спостереження складається заключний звіт і попередній можливий результат. На наступному етапі тривалістю від 2 до 6 місяців розробляють план виходу з банкрутства або передачі в оренду. Протягом цього періоду треті особи можуть подати заявки на покупку підприємства, що відображають у плані санації [52].

Ефективним є досвід у сфері банкрутства підприємств у Польщі. У них на державному рівні передбачено три варіанти санаційних заходів: у межах цільових настанов економічних реформ в об'єднанні так укрупненні підприємств за поданням

Ради трудового колективу або Міністерства фінансів; у напрямі підвищення якості і ефективності управління підприємства з переданням управління фінансово-економічною діяльністю фізичних або юридичних осіб більше ніж на два роки; у напрямі підвищення якості і ефективності управління підприємства із застосуванням випадку збитковості підприємства. Паралельно цим варіантам передбаченими державою підприємствам дозволяється самостійне здійснення оздоровчих заходів, які спрямовують на: зменшення собівартості продукції; скорочення виробничого персоналу; ліквідації соціальної інфраструктури; ліквідації не рентабельних виробничих потужностей тощо [53].

Досвід Росії щодо сфери банкрутства підприємств показує неспроможність використовувати стандарти методики антикризового управління у зв'язку із проявом ознак перехідного періоду. У Росії запропоновано на підприємствах впроваджувати стратегію антикризового розвитку, яка передбачає розробку програми із невідкладних заходів щодо відновлення керованості підприємством та програми фінансово-економічного оздоровлення і забезпечення сталого розвитку. Тобто, ними застосовується комбінований підхід, що здатен згладжувати негативні тенденції і забезпечити контроль витрат виробництва та сформувані тенденції сталого розвитку підприємства шляхом підтримки стабільних обсягів виробництва та реалізації [54].

Особливістю у сфері банкрутства підприємств Великобританії є створена Служба неспроможності, яка підпорядковується Міністерству торгівлі і промисловості. Її функції полягають у наступному:

- ліцензуванні фахівців банкрутства підприємств та контролю за процесом їхньої видачі і діяльності арбітражних і конкурсних керуючих;
- здійсненні функцій конкурсного керуючого при нестачі активів, які піддаються процедурі банкрутства підприємства при оплаті послуг конкурсного керуючого з числа незалежних експертів;
- виявленні ймовірних причин банкрутства боржника та понесених ним збитків;

- перевірки документів будь-якого підприємства при надходженні скарг клієнтів, партнерів або громадськості;
- приписі для неспроможних підприємств у проходженні аудиторської перевірки і призначенні аудиторів за рахунок підприємства;
- ліквідації будь-якого підприємства, якщо Служба неспроможності прийшла до висновку, що воно відповідає інтересам суспільства;
- порушенні в суді справи про судове переслідування боржників [54].

Комітетом Великобританії з практики аудиту рекомендовано використовувати дві групи критичних показників для оцінки ймовірності банкрутства підприємства. Дві групи показників відображені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1. Групи критичних показників ймовірності банкрутства підприємства рекомендованих Комітетом Великобританії з практики аудиту (складено автором за даними [56])

1 група показників	2 група показників
<ul style="list-style-type: none"> - повторюваність втрати від основної виробничої діяльності; - перевищення критичного рівня простроченої кредиторської заборгованості; - надмірне використання короткострокових позикових коштів для фінансування довгострокових зобов'язань; - низькі значення показників ліквідності; - постійна нестача обігових активів; - збільшення частки позикових коштів до небезпечних меж; - невірна інвестиційна політика; - перевищений розмір позикових ресурсів у порівнянні з лімітами; 	<ul style="list-style-type: none"> - звільнення ключових співробітників в апараті управління; - зупинка та порушення ритмічності виробничо-технологічного процесу; - недостатність ступеню диверсифікації діяльності; - впевненість щодо прогнозу успішності і прибутковості в новому проекті; - робота у судовому процесі із непередбаченим результатом;

<ul style="list-style-type: none"> - постійне невиконання зобов'язань перед інвесторами і кредиторами; - висока частка простроченої дебіторської заборгованості; - негативні стосунки із банківськими установами; - не вигідні умови у використанні нових джерел фінансових ресурсів; - використання устаткування з простроченим терміном експлуатації; - потенційні втрати довгострокових контрактів; - несприятливі зміни портфелю замовлень 	<ul style="list-style-type: none"> - втрата ключових контрагентів; - відсутнє оновлення технологій підприємства; - неефективні довгострокові угоди; - політичний ризик, який пов'язано з підприємством
---	--

У табл. 3.1. до першої групи показників належать критерії і показники, що характеризують негативну динаміку зміни, яка свідчить про можливі фінансові труднощі у майбутньому та можливе банкрутство. До другої групи показників віднесені показники, що не дають можливості розглядати поточний фінансовий стан як критичний. Але, вони можуть вказувати на різке погіршення ситуації в майбутньому.

До переваг цих рекомендацій належать системність, комплексний підхід, розуміння фінансового стану підприємства, можливість використати у будь-якій галузі. Недоліками є більш високий ступінь прийняття рішення в умовах багатокритеріальних завдань, суб'єктивність прогностного рішення незалежно від числа критеріїв, інформативний характер розрахунку значень критеріїв [55].

У Чехії для виходу із кризи підприємств використовувалися програми приватизації. Така приватизація здійснювалася за такими етапами: санація, експертна оцінка, продаж. У країні застосовується мала і велика приватизація. Велика приватизація застосовується для державних промислових підприємств, а мала – для роздрібною торгівлі, громадського харчування та інших підприємств сфери послуг. До участі в приватизації допускаються іноземці, яких приваблює чеський невисокий ризик та високий рівень кваліфікації робочої сили [48].

Підсумовуючи все вищевикладене варто зазначити, що національна економіка певної країни безпосередньо впливає на розвиток інституту банкрутства та його цільову направленість.

Для перейняття ефективних практик світового досвіду в галузі банкрутства підприємств українській економіці необхідно сформувати стабільне ринкове і соціально-економічне середовище, тоді банкрутство підприємств сприйматимуть як ефективно діючий механізм ринкової економіки для відсторонення з ринку слабких контрагентів.

3.2 Проблеми банкрутства підприємств в Україні

В умовах сьогодення явище банкрутства українських підприємств є розповсюдженим явищем. Економічні кризи в світі характеризуються нестабільністю економічного і політичного середовищ, недосконалістю правового та податкового законодавства призводять до зростання кількості неплатоспроможних підприємств та в подальшому до їхнього банкрутства. Наслідком цього у переважній більшості випадків є ліквідація таких підприємств. Проблеми банкрутства підприємств в Україні загострюються із-за кризових явищ, що відбуваються в економіці.

Розглянемо статистику банкрутства українських підприємств за період 1999-2017 роки у табл. 3.2. Визнано банкрутом найбільшу кількість підприємств у 2007 році - 4359 підприємств; ліквідовано найбільшу кількість підприємств у 2001 році - 1432 підприємства; найбільше порушено справ про банкрутство було в 1999 році - 6932 підприємства.

Таблиця 3.2. Статистика банкрутства українських підприємств [44]

Роки	Статус підприємства			
	Визнано банкрутом	Ліквідовано	Порушено справу про банкрутство	Порушено справу про банкрутство та відкрито санацію
1999	11	404	6932	1

2000	229	1432	3101	6
2001	792	1811	837	9
2002	1260	1655	759	10
2003	1966	1399	811	15
2004	2839	1380	804	10
2005	2971	639	544	7
2006	3806	382	508	11
2007	4359	347	357	10
2008	3974	242	255	11
2009	3495	236	244	41
2010	3614	306	250	20
2011	4086	285	255	21
2012	3289	247	192	16
2013	2964	212	239	25
2014	2238	12	387	7
2015	2985	171	831	2
2016	2671	151	475	2
2017 (I півріччя)	712	-	242	-

В Україні є багато підприємств, що мають значні обсяги простроченої заборгованості, але жодне із них і досі не збанкрутувало. Це пов'язано із тим, що процедура банкрутства застосовується у більшості випадків для малих приватних підприємств, що займаються торгівлею. Таке явище є негативним для збанкрутілих підприємств та їхніх кредиторів, партнерів, працівників, держави та економіки держави в цілому.

Підприємства, що не платять за рахунками в кінцевому випадку опиняються під загрозою банкрутства. Коли виникає така ситуація, то розпочинається судовий процес, який триває довго і закінчується в кращому випадку санацією, а в гіршому – ліквідацією. Як зазначалося в першому розділі дослідження раніше кредитори керувалися Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або

визнання його банкрутом», який було прийнято у 1992 році і багаторазово доповнювався.

Проблеми, що виникають у галузі регулювання банкрутства підприємств має негативні соціально-економічні наслідки для української економіки та потребують негайного вирішення для подолання таких явищ в Україні.

Умови нестабільності економічної ситуації характеризуються неприбутковою діяльністю суб'єктів господарювання та зростанням кількості підприємств з порушення справи про їхнє банкрутство. Особливої уваги тут потребує діагностика неплатоспроможності підприємств.

У сучасних умовах господарювання банкрутство українських підприємств у суспільстві трактується неоднозначно. Воно є важливим як засіб усунення з ринку неплатоспроможних підприємств та як запровадження широкої системи банкрутства. Врахування низького технічного рівня та значна кількість неплатоспроможних підприємств призводить до дезорганізації загальної системи народного господарства України.

Банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника щодо відновлення власної платоспроможності та задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом застосування ліквідаційної процедури [56]. Процедура банкрутства – це кінцева стадія невдалого функціонування підприємства, передумовами якої є порушення нормальної ритмічності роботи та фінансові ускладнення. Більшість підприємств України характеризуються приблизно однаковим колом проблем:

- зміною економічного середовища;
- втратою традиційних ринків збуту продукції;
- зміною системи планування та порушенням ритмічності виробничої діяльності;
- нестабільністю правового поля.

Такий перелік проблем є не повним. Такі причини є одними із найголовніших і для багатьох українських підприємств стали причиною банкрутства і ліквідації.

Підходи з використання визначених цілей процесу банкрутства в українській економіці характеризуються [57, с. 81-84]:

- стимулюванням розвитку бізнесу та зростанням ефективності економіки. Загрозою банкрутства є суттєвий вплив на поведінку ринкових суб'єктів, що змушує підприємців з обережністю приймати господарські рішення у підтримці рівня рентабельності, який є достатнім для обслуговування боргу;

- контролем господарських відносин між окремими суб'єктами ринку. У цьому випадку банкрутство має загальний характер та поширюється на всіх суб'єктів ринку незалежно від організаційно-правових форм господарювання, розмірів, форм власності кредиторів;

- очищенням ринку від недієздатних учасників. Інститут банкрутства виступає як інструмент регуляції розвитку ринку з наданням завершеності механізму. Тут ринок щоденно допомагає одним власникам поступитися місцем для інших, які є сильнішими конкурентами;

- створенням умов з відновлення бізнесу, якщо воно є доцільним. Банкрутства у такому випадку є наслідком негативних зовнішніх та внутрішніх факторів або управлінських помилок. Тут доцільним є надання шансу для виживання і відновлення своєї діяльності.

Головні причини банкрутства підприємств проявляються при низькій конкурентоспроможності, надмірних витратах виробництва або обігу, недостатньому обсягу комерційних операцій, нестачі капіталу, складної внутрішньої системи управління, циклічності коливання кон'юнктури, незнанні або ігноруванні ринку, тощо. Можна сказати про багато причин, тому в економічно розвинутих країнах банкрутство розглядають як нормальне явище господарського життя [58, с. 345].

Багато українських підприємств пройшли через процедуру банкрутства, що веде до зупинки й фактичної загибелі виробництва. Якщо розглядати теоретичні методи банкрутства, то вони є ефективними за умови майбутнього відродження підприємства.

Непрозорість цілого ряду процедур банкрутства теоретичні методи використовують як ефективний інструмент щодо махінацій і зловживань. Прикладом цього є випадки фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства.

Фіктивне банкрутство характеризується хибним оголошенням підприємства щодо неплатоспроможності із метою обману кредиторів при отриманні ними відстрочки з виконання власних кредитних зобов'язань або знижки на суму кредиторської заборгованості.

Інститутом банкрутства підприємств запроваджено правовий інструмент цивільно-правової відповідальності за неефективну організацію роботи підприємства. Це дозволяється при створенні умов із перебігу капіталу від неефективного, нерентабельного виробництва прибутковості у галузі економічної діяльності. При виникненні неспроможності з неправомірними діями осіб корисність банкрутства відсутня.

Інститутом банкрутства здійснюється використання недобросовісних громадян як інструменту вчинення злочинів. Для завдання найменшої шкоди економіці від процесу банкрутства господарюючих суб'єктів держава має активно виконувати роль у регулюванні формування відносин власності шляхом відповідної зваженої законодавчої бази [59, с. 5]. Інститути банкрутства присутні в законодавстві багатьох держав з ринковою економікою. Вони розпочали розвиватися у Середньовіччі як інститути торговельного права. Закони з питань банкрутства XVI ст. мають кримінальний зміст та спрямовані не стільки на врегулювання конфлікту між неплатоспроможним боржником і його кредиторами, а для запобігання порушення комерційного обороту потенційного боржника.

Історія інституту банкрутства в Україні розпочалася із прийняттям у 1992 році Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який розпочав нормативне регулювання важливого елементу правового механізму неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності. Ним передбачалося прискорення приватизаційних процесів шляхом використання механізму описано в законодавстві. Законом не вирішувалася проблема фінансового

оздоровлення підприємств, тому що не надавалися пільги боржникам. Завданням закону було заставити боржників погасити борги кредиторам.

Судова практика показала, що закон прийнятий у 1992 році щодо регулювання банкрутства в Україні не дав позитивних результатів. Під дією цього закону з'явилася можливість не виконувати договірні зобов'язання і навмисно ставати банкрутом.

Така ситуація обумовила прийняття у 1999 році нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та при цьому кардинально змінили процедуру банкрутства. Метою дії закону стало відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання. Але, так само закон не вирішував багато принципових питань.

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» 1999 року було списано з аналогічних законів країн Європи та США. Його було спрямований, як зазначалося вище, на відновлення платоспроможності, але досить тривалий час завдяки ньому дозволялося здійснення таких заходів старою командою управлінців під певним контролем. Але, доцільніше було передбачити широкі можливості з усунення керівництва боржника і окреслення переліку ситуацій з усунення є безспірними.

Недосконалість Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» проявлялася в тому, що протягом перших років його використання значну частку порушених справ не завершені у зв'язку із великими темпами збільшення кількості збанкрутілих підприємств і ліквідаційні комісії продовжували працювати роками. Таким чином інститут банкрутства повинен був здійснювати регулювання діяльності неплатоспроможних підприємств, які мають широкі перспективи. Арбітражний суд України констатував факт того, що використання закону має політичні, економічні та юридичні складності.

Ще одним недоліком закону було те, що справа про банкрутство порушується господарським судом при безспірних вимогах кредитора до боржника, що сукупно складають не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати і не були задоволені боржником протягом 3 місяців після встановленого терміну погашення. Тобто,

боржнику достатньо не задовольнити безспірні вимоги кредитора на суму понад 282 300 грн. для отримання ухвали господарського суду щодо порушення провадження у справі про банкрутство. Середньому і великому бізнесу така сума є незначною, а для малого бізнесу – астрономічною. Фахівці вважали за необхідність провести градацію мінімальних сум позовів для різних за розмірами суб'єктів підприємницької діяльності і враховувати при цьому особливості їхньої діяльності та галузевої приналежності [60, с. 12].

Важлива проблема правового регулювання інституту банкрутства в Україні полягає у досить слабкій позиції боржника та подальшій діяльності його, що повністю залежить від дії кредиторів. Вищі органи влади до відкриття самої процедури банкрутства попередньо повинні визначити долю суб'єкта господарювання, а не проводити визначені заходи з відновлення платоспроможності, які фактично при провадженні справи про банкрутство є формальними. При таких заходах визначається кандидатура керуючого санацією із термінами та найважливішими питаннями, які розглядаються при проведенні своєї політики ліквідації боржника без звертання уваги на його інтереси.

З 21 жовтня 2019 року почав новий Кодекс України з процедур банкрутства. Він є одним із перших комплексних документів за часи незалежності, який здатен врегулювати всі питання з процедури банкрутства. Зокрема, у ньому міститься багато положень, які перекликаються зі світовими стандартами.

Процедура банкрутства українських підприємств може тягнутися роками. За оцінкою Світового банку Україна посідає 137 місце із 185 країн світу за легкістю ведення бізнесу та 157 місце за ефективністю процедури ліквідації підприємств [61].

Причинами банкрутства підприємств можуть бути найрізноманітніші, які покликані неплатоспроможністю підприємств. Основні причини виникнення неплатоспроможності проявляються у:

- зменшенні національного доходу;
- зростанні інфляції, безробіття;
- нестабільності податкової системи;
- зниженні рівня реальних доходів населення;

- суттєвому зниженні попиту;
- нестабільності фінансового, валютного ринків;
- політичній нестабільності;
- негативних демографічних процесах;
- неефективному маркетингу, менеджменті;
- низькому рівні використання основних засобів;
- суттєвих перевитратах інвестиційних ресурсів;
- недосягненні запланованих обсягів прибутку за реалізованими проектами;
- неефективній фінансовій стратегії;
- низькій ліквідності активів;
- надмірній частці позикового капіталу;
- зростанні дебіторської заборгованості та ін. [61].

Отже, при наявності значної кількості невирішених проблем банкрутства українських підприємств призводить до низького рейтингу ведення бізнесу в світі та недостатній інвестиційній привабливості українських підприємств. Також, наявні проблеми у галузі питань регулювання банкрутства підприємств тягнуть за собою негативні соціально-економічні наслідки для України та потребують негайного вирішення і подолання.

3.3 Шляхи та методи подолання банкрутства підприємств

Увага науковців у всьому світі все більше прикута щодо пошуку шляхів і методів подолання банкрутства підприємств. Ними все частіше аналізуються існуючі методи та описуються переваги і недоліки. А також, вчені намагаються шукати сучасні шляхи подоланням проблем.

Більшість учених схильні до того, що шляхами з подолання банкрутства підприємств є наступні напрями:

1) Попередження банкрутства, що полягає у застосуванні комплексної системи прогнозування та визначення ймовірності банкрутства підприємств, що полягає у:

– постійному моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємств і мікро- та макросередовищ їхнього здійснення, визначенні основних ендогенних та екзогенних факторів, що провокують виникнення банкрутства;

– проведенні діагностики ймовірності банкрутства підприємств та виявленні негативних тенденцій їхнього розвитку;

– впровадженні на підприємствах системи раннього попередження та реагування щодо ймовірності настання банкрутства завданням якого є своєчасне інформування керівництва щодо потенційних загроз та ризиків;

– використанні вітчизняних та зарубіжних методик із прогнозування ймовірності банкрутства підприємств, що запроваджуються шляхом прогнозування кількісних та якісних змін стану підприємства у майбутньому та альтернативних шляхах їхнього досягнення;

– використанні підприємствами стратегічного планування із забезпеченням конкретизації їхньої стратегії та досягненні поставлених цілей із використанням переваг підприємства.

2) Запобігання банкрутству, що полягає у здійсненні комплексних заходів із підвищення рівня діяльності підприємства щодо його «виживання» в кризових умовах розвитку сприянні у недопущенні настання критичного стану діяльності підприємства та його банкрутстві, що полягає у:

- забезпеченні економічної безпеки підприємства при гарантуванні його стабільності і максимальній ефективності функціонування та перспективи розвитку;

- запровадженні та систематичному проведенні контролінгу на підприємствах для саморегуляції системи методів та інструментів при функціональній підтримці управління шляхом інформаційного забезпечення, планування, координації, контролі та внутрішньому консалтингу;

- здійсненні антикризового управління із використанням прийняття управлінських рішень щодо фінансової стабілізації у діяльності підприємства та динамічності в умовах сучасних змін;

- створенні для підприємства своєрідного механізму управління ризиками для їхньої ідентифікації, плануванні заходів із їхнього зменшення, моніторингу ризиків і контролю за виконанням заходів з їхнього зменшення, аналізу ефективності реалізованих заходів;

- здійсненні реінжинірингу при використанні сучасних інформаційних технологій у досягненні запланованих ділових цілей та передбаченні докорінної перебудови ділових процесів у досягненні радикального покращення діяльності підприємства.

3) Подолання банкрутства, що передбачає здійснення процесу активізації всіх можливих способів та заходів у недопущенні ліквідації підприємств та мобілізації всіх наявних сил та ресурсів, що полягає у:

- проведенні фінансової санації (оздоровлення) підприємств у послідовності із взаємопов'язаними заходами фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного, соціального характерів із спрямуванням виходу із кризи та відновленні прибутковості та конкурентоспроможності;

- проведенні реорганізації (зміни керівників або організаційно-правової форми ведення бізнесу, ліквідації окремих структурних підрозділів) та передачі, прийнятті майна підприємства, коштів, прав та обов'язків правонаступникам;

- здійсненні реструктуризації, тобто зміні структури підприємства або його елементів при вдосконаленні системи управління, фінансово-економічної політики, операційної діяльності, системи маркетингу;

- ліквідації, тобто припиненні діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, що визнано арбітражним судом як банкрута та для проведення заходів із задоволення вимог кредиторів із продажу його майна підприємства-банкрута [62, с. 41-49].

У науковій економічній літературі виділяють заходи із виходу підприємства з кризи. Їх поділяють на оперативні, виконання яких проводиться у

короткостроковому періоду та на стратегічні, які спрямовують на розробку і реалізацію концепції щодо фінансового оздоровлення та розвитку підприємства в довгостроковому періоді (рис. 3.2.).

Рисунок 3.2. Управління кризовими явищами на підприємстві [63]

Оздоровлення фінансового стану підприємства як складової частини управління кризовим станом і банкрутством підприємства надає цільовий вибір найкращих ефективних засобів із стратегії та тактики, що необхідно у конкретних випадках для конкретних підприємств. При вивченні досвіду із подолання кризових явищ на зарубіжних і вітчизняних підприємствах дозволяє узагальнити обов'язкові для кожного підприємства процедури та виділити два найбільш поширених види їхньої тактики: захисної та наступальної.

Захисна тактика базується на проведенні заходів зі скорочення всіх видів витрат, які пов'язані із виробництвом та збутом, основними засобами та персоналом,

які сприяють скороченню виробництва. Її застосовують при несприятливому застосуванні складових зовнішнього середовища.

Важливим є те, що необхідною є тактика із виявлення ефективності окремих підприємств. Особливо при очікуванні поживлення ділової активності та сприятливості ринкової кон'юнктури, яка неприйнятна для більшості підприємств. Очевидним є масовість у застосуванні захисної тактики на більшості підприємств, що викликає поглиблення кризи національної економіки та не сприяє фінансовому благополуччю і застосовується підприємствами для визначення головних причин кризових ситуацій, які виходять за межі підприємства. Захисну тактику підприємства обмежують при застосуванні відповідних оперативних заходів, а саме:

- усуненні збитків;
- скороченні витрат;
- виявленні внутрішніх резервів;
- кадрових перестановок;
- зміцненні дисципліни;
- спробі налагодження відносин із кредиторами щодо відстрочки боргів та інші.

З рис. 3.2. бачимо, що ефективною наступальна тактика стає тоді коли проводять не стільки оперативних, а скільки стратегічних заходів. При цьому ресурсозберігаючими заходами мають стати проведення активного маркетингу, вивчення та охоплення нових ринків збуту, встановлення високих цін, збільшення витрат із вдосконалення виробництва шляхом модернізації, оновлення основних засобів, впровадження перспективних технологій [63, с. 408-409].

При зміні або зміцненні керівництва підприємства проводять комплексний аналіз та оцінку ситуації, основні принципи діяльності підприємства при зміні стратегії шляхом перегляду виробничих програм. При цьому відбудеться зміцнення позицій підприємства на ринку та охоплення нових сегментів ринку щодо оновлення номенклатури продукції, що випускається. Такі напрями відображаються при розробленні концепції фінансового, виробничого і кадрового оздоровлення при

прийнятті фінансової, маркетингової, технічної і інвестиційної програм, що сприяє підвищенню фінансового благополуччя підприємства.

Вдале виведення підприємстві із кризи полягає у наступних аксіомах:

1. Оздоровлення не повинно бути хаотичним, а повинне містити стратегію підкріплену антикризовими документами.

2. Кожне підприємство повинно мати комплекс документів із переліком основних заходів із подолання та виведення підприємства із кризи.

Заходи із подолання кризи повинні бути відображеними у внутрішніх документах підприємства із окресленням основних заходів у межах підрозділів або працівників для подолання кризи. Для великих підприємств більшість зарубіжних та вітчизняних джерел рекомендують розробляти програми для окремих служб, що формується на підставі фінансових показників підприємства та їхньої діагностики. Тут необхідно узгодити перелік заходів із керівництвом, тому що вони можуть не відповідати їхнім інтересам.

У структурі із подолання кризи не повинні міститися чіткі пункти, тому що їх визначають за стадією кризи на підприємстві. Програму виведення підприємства із кризи розробляють на базі попереднього документу де міститься перелік заходів із виведення підприємства з кризи та відображаються фінансові витрати та відповідальні особи.

Такі заходи повинні бути:

- привабливими для інвесторів, щоб запевнити їх у захисті їхніх інвестиції та ефективності розробленої антикризової програми підприємства, коли вони будуть їх надавати;

- привабливими для керівництва та персоналу підприємства;

- спрямовані на фінансове оздоровлення підприємства;

- направленими на встановлювати реальних цілей, які можливо втілити в життя;

- на вирішення усунення кризових ситуацій;

- із визначенням термінів та строків, фінансових витрат щодо подолання кризи

[64].

У науковій економічній літературі описані базові принципи із розробки політики управління підприємством, що спрямовані на:

- запобігання кризових явищ шляхом постійної діагностики підприємства;
- своєчасність реагування на кризові ситуації;
- застосування відповідних заходів із запобігання банкрутства.

Відповідно до описаних принципів необхідно використовувати етапи із формування та реалізації в умовах кризи. До них належать:

1. Контроль заходів із впровадження ефективності;
2. Розробка заходів для подолання кризової ситуації.
3. Виявлення масштабу кризи та її наслідків.
4. Діагностика та моніторинг фінансового стану своєчасності реагування.
5. Контроль внесення змін та результатів із подолання кризи [65].

Отже, було розглянуто досвід з оцінки стану банкрутства підприємств таких країн як США, Японія, Німеччина, Італія, Франція, Польща, Великобританія та Чехія.

Для перейняття ефективних практик світового досвіду в галузі банкрутства підприємств українській економіці необхідно сформувавши стабільне ринкове і соціально-економічне середовище, тоді банкрутство підприємств сприйматимуть як ефективно діючий механізм ринкової економіки для відсторонення з ринку слабких контрагентів.

Окрім нестабільного економічного та політичного середовища для України характерним є недосконале правове та податкове законодавство, що призводить до зростання кількості неплатоспроможних підприємств та в подальшому до їхнього банкрутства.

До основних причин виникнення банкрутства в Україні також можна віднести зростання інфляції, зниження рівня доходів населення, зниження попиту, нестабільність фінансового та валютного ринків, неефективний маркетинг та менеджмент, неефективні фінансові стратегії, зростання дебіторської заборгованості та інше.

Було окреслено шляхи з попередження, запобігання та подолання банкрутства. Всі шляхи та методи подолання банкрутства підприємства повинні бути направлені на діагностику діяльності підприємства у динаміці за попередні роки та розробці заходів на подолання виявлених кризових явищ.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Оцінка світового досвіду з оцінки стану банкрутства підприємств дозволили виділити пріоритетні напрямки діяльності з управління діяльністю підприємства у кризових умовах. Також, вивчено досвід Італії, Франції, Німеччини, Японії, Польщі, Великобританії, Чехії, Росії.

Дослідження проблем підприємств в Україні дозволило охарактеризувати проблеми, які стосуються більшості українських підприємств. Визначені підходи з використання визначених цілей процесу банкрутства. Охарактеризовані головні причини банкрутства підприємств в Україні. Визначені основні причини виникнення неплатоспроможності підприємств.

Шляхи подолання банкрутства підприємств розглянуті у трьох аспектах: попередження банкрутства, запобігання банкрутству, подолання банкрутства. Описано процес управління кризовими явищами на підприємстві через захисну та наступальну стратегію і тактику. Шляхами подолання банкрутства підприємств розглянуті у трьох аспектах: попередженні банкрутства, запобіганні банкрутства, подоланні банкрутства.

ВИСНОВКИ

Написання магістерської роботи на тему «Моделі оцінки стану банкрутства підприємства» дозволило зробити ряд висновків.

При визначенні поняття та класифікації банкрутства підприємства з'ясовано, що єдиного підходу до трактування сутності поняття «банкрутство» у науковій літературі не існує. Кожен автор його трактує виходячи із об'єкта свого дослідження. Але, у загальному більшість із них використовують поняття неплатоспроможність та непогашення зобов'язань. Класифікують поняття банкрутства підприємства за такими ознаками як: ініціатор банкрутства, залежно від стану активів, залежно від дій певних осіб, залежно від результату, кримінальною ознакою, умисністю. Загальними видами банкрутства підприємства є реальне, технічне, навмисне, фіктивне.

Дослідження законодавства у галузі банкрутства підприємств дозволило оцінити прийнятий у 2019 році Кодекс України з процедур банкрутства, що показало значне полегшення та зменшення терміну розгляду справ про банкрутство.

Розгляд основних етапів розвитку наукової думки щодо банкрутства підприємств дозволив визначити важливість їхнього розвитку. Вперше прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємства було запропоновано Е. Альтманом у 1968 році. Він був як основоположник теорії з моделювання оцінки ймовірності настання банкрутства підприємства. Далі науковці із різних країн удосконалювали його модель виходячи із факторів впливу і показників, які найбільше впливають на підприємства їхніх країн.

Аналіз останніх наукових розробок у напрямку банкрутства підприємств показав, що сьогодні науковці намагаються знайти один універсальний метод для підприємств, що функціонують у ринковій економіці.

Дослідження методичних підходів до оцінки стану банкрутства підприємств дозволило класифікувати методи діагностики кризового стану з трьох позицій: кількісних, якісних, комбінованих. Кожен із методів використовується залежно від видів кризових явищ (локальні, системні). Такі явища можна виявити на базі моделі

оцінки життєздатного стану. Переважна більшість методів базується на оцінці фінансової стійкості та фінансової рівноваги.

Аналіз моделей оцінки стану банкрутства підприємств дозволив дослідити класичні зарубіжні та українські моделі. Визначено, що зарубіжні моделі для українських підприємств не варто застосовувати, тому що вони не дадуть достовірного результату. Це пов'язано із нестабільністю українського макроекономічного середовища. Для українських підприємств варто застосовувати моделі Терещенка та Матвійчука.

Оцінка світового досвіду з оцінки стану банкрутства підприємств дозволили виділити пріоритетні напрямки діяльності з управління діяльністю підприємства у кризових умовах. Також, вивчено досвід Італії, Франції, Німеччини, Японії, Польщі, Великобританії, Чехії, Росії.

Дослідження проблем підприємств в Україні дозволило охарактеризувати проблеми, які стосуються більшості українських підприємств. Визначені підходи з використання визначених цілей процесу банкрутства. Охарактеризовані головні причини банкрутства підприємств в Україні. Визначені основні причини виникнення неплатоспроможності підприємств.

Шляхи подолання банкрутства підприємств розглянуті у трьох аспектах: попередження банкрутства, запобігання банкрутству, подолання банкрутства. Описано процес управління кризовими явищами на підприємстві через захисну та наступальну стратегію і тактику. Шляхами подолання банкрутства підприємств розглянуті у трьох аспектах: попередженні банкрутства, запобіганні банкрутства, подоланні банкрутства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лазарева Н. Виникнення інституту неплатоспроможності суб'єктів господарювання та проблеми застосування законодавства про банкрутство під час кримінального провадження/ Н.Лазарева // Молодий вчений. – 2017. – №8(48). – С. 364-368.
2. Козирєва В. Ліквідаційна процедура у справах про неспроможність: окремі питання категоріального апарату та підстави// В. Козирєва, І. Вертузаєва// Юридичний вісник. – 2010. – №1(14). – С. 64-68.
3. Кодекс України з процедур банкрутства [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2019. – № 19. – ст.74. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
4. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А.Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – 512 с.
5. Волконський Є. Актуальні питання банкрутства за законодавством України в умовах розбудови правової держави / Є. Волконський // Наше право. – 2013. – №7. – С. 184-188.
6. Коваленко О.В. Банкрутство підприємств України: причини та наслідки [Електронний ресурс]/ О.В. Коваленко, К.В. Скляренко. – 2013. – 221 с. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_066.pdf.
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30.06.99 № 784-XIV [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http /www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
8. Онисько С. Інститут банкрутства: економічна сутність та оцінка функціонування / С. Онисько, О. Агре // Аграрна економіка. – 2014. – Т.7. – №3-4. – С. 11-15.
9. Фінанси підприємств (за модульною системою навчання): Теоретико-практичний посібник / В. П. Шило, С. Б. Ільїна, С. С. Доровська, В. В. Барабанова. – Київ : Професіонал, 2006. – 288 с.

10. Третяк О. Про проблему банкрутства підприємств / О.Третяк// Економіка України. – 2010. – №2. – С. 46-47.
11. Биков А.В. Антикризисный менеджмент: учебное пособие / А.В. Биков, Т.А. Беляцкая. – М. : БГУ, 2003. – 253 с.
12. Бикова Н. В. Актуальні проблеми оцінки ризику ймовірності банкрутства на вітчизняних підприємствах / Н.В. Бикова, Ю.Ю. Мороз // Молодий вчений. – 2014. – №5. – С. 59-63.
13. Черна Ю. Поняття та основні ознаки системи банкрутства / Ю. Черна // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – №1(84). – С. 145-155.
14. Altman E. Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy / E. Altman // Journal of Finance. – 1968. – №23. – P. 589-609.
15. Doumpos M. A multinational discrimination method for the prediction of financial distress: the case of Greece / M. Doumpos, C. Zopounidis // Multinational Finance Journal. – 1999. – №3. – P. 71-101.
16. Berryman J. Small Business Bankruptcy and Failure. A Survey of the Literature / J. Berryman. – Los Angeles: Small Business Research Institute of Industrial Economics, 1992. – P. 1–18.
17. Watson J. Small business failure rates-choice of definition and industry effects / J. Watson, J. Everett // International Small Business Journal. – 1999. – №17. – P. 33-49.
18. Nwogugu M. Decision-making, risk and corporate governance – A critique of methodological issues in bankruptcy/recovery prediction models / M. Nwogugu // Applied Mathematics and Computation. – 2007. – №185. – P. 178-196.
19. Balcaen S. 35 years of studies on business failure: An overview of the classic statistical methodologies and their related problems / S. Balcaen, H. Ooghe // The British Accounting Review. – 2006. – №38. – P. 63-93.
20. Agarwal V., Taffler R. Twenty-five years of the Taffler z-score model—Does it really have predictive ability? / V. Agarwal, R.Taffler // Accounting and Business Research. – 2007. – №37. – P. 285-300.
21. Cressy R. Why do most firms die young? / R. Cressy // Small Business Economics. – 2006. – №26. – P. 103-116.

22. Deakin E. A discriminant analysis of prediction of business failure / E. Deakin // Journal of Accounting Research. – 1972. – №3. – P. 167-169.

23. Mihalovic M. Performance Comparison of Multiple Discriminant Analysis and Logit Models in Bankruptcy Prediction / M. Mihalovic // Economics and Sociology. – 2016. – №9. – P. 101-118.

24. Козлянченко О.М. Інститут банкрутства як складова розвитку ринкової економіки / О.М. Козлянченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2 (92). – С.79-88.

25. Дробишева О.О. Антикризове управління як інструмент запобігання банкрутства промислових підприємств в сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.О. Дробишева. – Кременчук, 2015. – 23с.

26. Битківська А.В. Облік і аудит процедур банкрутства підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / А.В. Битківська. – Київ, 2017. – 23 с.

27. Троц І.В. Система попередження та економічні наслідки запобігання банкрутству підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. спец 08.00.04 - економіка та управління підприємствами. Хмельницький. 2016. 24 с.

28. Кабенюк Ю.В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні: автореферат дис.. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Ю.В. Кабенюк. – Київ, 2018. – 22 с.

29. Грабован Л. Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства / Л. Грабован // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – №10. – С. 52-60.

30. Kücher A. et al. Firm age dynamics and causes of corporate bankruptcy: age dependent explanations for business failure [Електронний ресурс] //Review of Managerial Science. – 2018. – Режим доступу:

<https://www.researchgate.net/publication/327510917> Firm age dynamics and causes of corporate bankruptcy age dependent explanations for business failure

31. Mackevičius J., Šneidere R., Tamulevičienė D. The waves of enterprises bankruptcy and the factors that determine them: the case of Latvia and Lithuania [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02121037/document>

32. Innovation Management of the Bankruptcy: Case Study of Visegrad Group Countries / M. Kovacova, K. Valaskova, P. Durana, J. Kliestikova // Marketing and Management of Innovations. – 2019. – № 4. – P. 241-251.

33. Korol T. Dynamic Bankruptcy Prediction Models for European Enterprises / T. Korol // Journal of Risk and Financial Management. – 2019. – №12 (4). – P. 1-15.

34. Дягель О.Ю. Диагностика вероятности банкротства организации: сущность, задачи и сравнительная характеристика методов / О.Ю. Дягель., Е.О. Энгельгардт // Экономический анализ: теория и практика. – 2008. – №13(118). – С. 49-57.

35. Попов Р.А. Антикризисное управление: Учебник / Р.А. Попов. – М. : Высш. шк., 2005. – 429 с.

36. Лыгоненко Л.О. Антикризисное управление предприятием: учебник / Л.О. Лыгоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 824 с.

37. Шеремет А.Д. Финансы предприятий / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин Р. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 343с.

38. Altman E.I. Predicting financial distress of companies: revisiting the z-score and Zeta models [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: <http://pages.stern.nyu.edu/~ealtman/Zscores.pdf>.

39. Pakdaman H. Investigating the Ability of Altman and Springate and Zmijewski and Grover Bankruptcy Prediction Models in Tehran Stock Exchange [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа: <https://www.revistaespacios.com/a18v39n14/a18v39n14p33.pdf>.

40. Agarwal V. Twenty-Five Years of the Taffler Z-Score Model: Does It Really Have Predictive Ability? [Электронный ресурс] / V. Agarwal, R. Taffler // Accounting

and Business Research. – 2007. – № 37. – Режим доступу: www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00014788.2007.9663313.

41. Fulmer H Factor / Score [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ycharts.com/glossary/terms/fulmer_h_score.

42. Математические модели финансовой устойчивости предприятий / А.А. Мицель, С.В. Козлов, В. А. Силич, А.В. Маслов // Фундаментальные исследования. – 2016. – № 6-1. – С. 88-93.

43. Універсальна дискримінантна модель [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C

44. Тимощук О.Л. Оцінювання ймовірності банкрутства підприємства за допомогою дискримінантного аналізу та нейронних мереж / О.Л. Тимощук, К.М. Дорундяк // System Research & Information Technologies. – 2018. – №2. – С. 22-34.

45. Матвійчук А.В. Моделювання та аналіз економічних систем на підґрунті теорії нечіткої логіки: автореф. дис. д-ра екон. наук: спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / А.В. Матвійчук. – К., 2007. – 33 с.

46. Офіційний сайт «Балаклійське ХПП» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hpp.com.ua/index.php/richna_informasiya_sinih_paper_2019/

47. Сервіс перевірки контрагентів You Control [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/00954521/

48. Храпкіна В.В. Адаптація світового досвіду антикризового управління в Україні / В.В. Храпкіна, О.П. Чучко // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – № 1/7(21). – С. 43-49.

49. Аніщенко Л. О. Зарубіжний досвід антикризового управління / Л.О. Аніщенко // Економічний простір. – 2012. – № 68. – С. 143–156.

50. Introduction to German Insolvency Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/projects/ieei/documents/public_papers/german_insolvency.pdf.

51. Зарубежный опыт управления несостоятельными предприятиями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://anicrisis-control.ru/about/clause/297/590008/>

52. Talbourdet P., Gumpelson J. Restructuring and insolvency in France: overview [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-5016905?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-5016905?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1).

53. Prawo upadłościowe i restrukturyzacja przedsiębiorstw [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.roedl.pl/pl/warto-wiedziec/prawo-upadlosciowe-i-restrukturyzacja-przedsiębiorstw/>

54. Набеева Н.Г. Развитие методических подходов диагностики и нейтрализации преднамеренных банкротств: автореф. дис. на соискание степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Н.Г. Набеева. – Томск, 2017. – 28 с.

55. Логвиненко Д.А., Ивасенко А.Г. Зарубежный опыт оценки вероятности банкротства: Великобритания / Д.А. Логвиненко, А.Г. Ивасенко // Международный студенческий научный вестник. – 2015. – № 4(3). – С. 516-517.

56. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30.06.99 № 784-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

57. Козляченко О.М. Інститут банкрутства як складова розвитку ринкової економіки / О.М. Козляченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №2. – С. 79-88.

58. Башнянин Г.І. Загальна економічна теорія. Спеціальна економічна теорія / Г.І. Башнянин, П.Ю. Лазур, В.С. Медведєв. – К.: Ніка-Центр, Ельга, 2002. – 527 с.

59. Друзін Р.В. Проблеми державного регулювання інституту банкрутства в Україні / Р.В. Друзін // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2010. – № 7(25). – С. 3-9.

60. Фролова Н.С. Проблемы механизма банкротства та шляхи їх подолання / Н.С. Фролова // Управління розвитком. – 2001. – № 8 (105). – С. 12-13.

61. Фурман Т.Ю. Причини банкрутства та механізми його запобігання на підприємстві [Електронний ресурс] / Т.Ю. Фурман, Н.І. Прокопович. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2008/Economics/30678.doc.htm.

62. Афанасьєв М.В. Економіка підприємства: навч.-метод. посіб. / М.В. Афанасьєв. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. – 410 с.

63. Волков О.И. Экономика предприятия: учебник / Под ред. О.И. Волкова. – М.: ИНФРА, 2009. – 416 с.

64. Шершньова З.Є. Антикризова програма підприємства: методичні основи розробки та організація виконання / З.Є. Шершньова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 2. – С. 140-144.

65. Сорос Дж. Мировой экономический кризис и его значение. Новая парадигма финансовых рынков / Пер. с англ. Кристофа Вангера. – М.: Манн, Иванов и Фребер, 2010. – 272 с.